

Starac Milija
PJESME

Izdavač
Institut za crnogorski jezik i književnost – Podgorica

Biblioteka
PATRIMONIUM
Knj. 3

Urednici
Adnan Čirgić
Ljubomir Đurković
Aleksandar Radoman

Recenzenti
Čedomir Drašković
Milorad Nikčević

Starac Milija PJESME

Objašnjenja uz pjesme sastavio
Novak Kilibarda

Rječnik manje poznatih riječi
Adnan Čirgić

Podgorica, 2012.

Epski spjev kao prava umjetnička tvorevina može da potiče samo od pojedinca. Ma kako da se u jednom epu opjevaju stvari koje se tiču cjelokupne nacije, ipak narod kao cjelina ne pjeva, već to čini samo pojedinac.

HEGEL

PREDGOVOR

Tradicionalistički pristup izučavanju *usmene književnosti* u potpunosti zanemaruje pitanje njezina autorstva. Takav pristup nerijetko je zastupljen i u naše doba, o čemu npr. svjedoči tretman te književnosti u čitankama i antologijama. Danas, kad je autorstvo i zakonom zaštićeno, krajnje je neprimjereno tvorevine usmene književnosti kojima je autorstvo poznato tretirati kao produkt anonimnih narodnih stvaralaca. To pitanje naročito je aktuelizovao renomirani proučavalac crnogorske usmene književnosti – Novak Kilibarda, u knjizi *Usmena književnost Crne Gore* (CID, Podgorica, 2009).

Nasuprot brojnim imenima koja preplavljaju savremenu crnogorsku književnu scenu i nerijetko, zahvaljujući propagandi i medijskim reklamama, pribiraju nezasluženu slavu, imena crnogorskih pjesnika–pjevača sa statusom klasika u našoj usmenoj književnosti ostaju nepoznata laičkoj javnosti. Prvi među tim klasicima, po ocjeni Novaka Kilibarde, jeste Starac Milija.

Stav o njegovoj poeziji Novak Kilibarda sažeo je u pet tačaka:

1. Pet pjesama Starca Milije, koje ukupno imaju 3.284 stiha, znače umjetnički vrh poezije koja se razvila na prostorima koji danas pripadaju Crnoj Gori.
2. Grimovsko-herderovska škola utemeljila je shvatanje da je usmena književnost izraz kolektivnoga duha datoga etnosa, a da su pjevači i pričaoci, od kojih su zapisani usmeni tekstovi, samo prenosioci kolektivnoga duha. I pored brojnih studija koje su dokazale da se usmeni književnici svojom kreacijom iskazuju ništa manje no pisci, uobičajeno gledanje na usmene književnike i dalje uporno traje u Crnoj Gori. Da je to istina potvrđuje sljedeći podatak.

3. Starac Milija rodio se, odrastao, i formirao kao književni stvaralac u Rovcima, ali danas nema u Kolašinu ulice s njegovim imenom. Rovčani i Kolašinci, koji nijesu studirali književnost, nijesu ni čuli da je Starac Milija postojao. Oni su čitali *Ženidbu Maksima Crnojevića*, ali kao narodnu pjesmu koju je Vuku Karadžiću odguslao kakav prosjak ili slijepac.
4. Veliki dio usmene književnosti crnogorske valja prepustiti folkloristici, etnologiji i drugim naučnim disciplinama koje istražuju etničku, vjersku i istorijsku složenost Crne Gore. A usmene književne vrhove crnogorske treba tretirati samo kao literaturu koja će za čitaoce imati beletrističko značenje sve dok traje govorna upotreba jezika kojim su ta književna postignuća ostvorena.
5. Ako čitalac pjesama Starca Milije dođe do zaključka da je etičko-umjetničku usaglašenost njegove poezije nadmašio neki drugi pjesnik, usmeni ili pisani, iz Crne Gore, taj poštovani čitalac treba da to svoje ubjeđenje javno i analitički dokaže.

Izlazak iz herderovsko-grimovskoga poimanja usmene književnosti, kao kolektivne književne tvorevine, treba u Crnoj Gori početi prihvatanjem Starca Milije za nenadmašnoga crnogorskog literata. A takvo prihvatanje Milije jeste pretpostavka za popularizaciju drugih velikih pjesnika Crne Gore – Tešana Podrugovića, Stojana Lomovića, Avda Mededovića, Starca Raška i Todora Ikova Pipera. Široka javnost Crne Gore obaviještena je o tim svojim pjesnicima koliko i o Starcu Miliji.

Navika je jedna muka, a oduka – trista muka! Davno je kazana ta istina koja je, nažalost, i dalje primjenljiva u Crnoj Gori u zapostavljanju vrhunskih književnika, kakav je Starac Milija.

(Novak Kilibarda,
Usmena književnost Crne Gore,
CID, Podgorica, 2009, str. 399–400)

S obzirom na priličnu udaljenost savremenoga čitaoca od jezika i stila klasične crnogorske usmene pjesme, smatrali smo svrsishodnim da se uz pjesme Starca Milije objave i objašnjenja (koja je sačinio Novak Kilibarda) i rječnik manje poznatih riječi (koji je sačinio Adnan Čirgić). Uz to napominjemo da je tekst pjesama Starca Milije grafemski prilagođen crnogorskome narodnom izgovoru (dok u ostalim slučajevima, u kojima bi se moglo posumnjati da je riječ o intervencijama zapisivača, nije ništa mijenjano jer za to nema sigurnih dokaza).

Nadamo se da će način na koji je publikovana poezija Starca Milija biti podsticaj za objavljivanje poezije ostalih poznatih predstavnika klasične crnogorske usmene književnosti.

Urednici

Novak Kilibarda

BIOGRAFIJA STARCA MILIJE

O Starcu Miliji znaju se samo podaci koje je saopštio Vuk Karadžić u predgovoru IV knjige *Srpskih narodnih pjesama* 1833. godine. Ovo su ti podaci:

Vuk je još od svoga detinjstva od mnogijeh pjevača slušao, „kojekako znao“ i „prepisane imao“ pjesme o ženidbi Maksima Crnojevića i Strahiniću Banu, ali mu „nijedna nije bila sasvim po volji“. Pa kad, boraveći u Kragujevcu 1830. godine, čuje da nekakav stari Milija iz Požeške nahije „osobito zna“ pjesme o Crnojeviću i Strahiniću, Vuk se umoli knjazu Milošu, „poljubivši Im skut“, da mu se taj guslar u Kragujevac dobavi. Toj Vukovoj molbi Knjaz udovolji poslije dvije godine, pa će Vuk na Knjaževu dvoru u Kragujevcu, tokom petnaest dana, zapisati od Milije četiri pjesme: *Ženidba Maksima Crnojevića*, *Strahinić Ban*, *Sestra Leke kapetana* i *Gavran harambaša i Limo*.

„Ali kad se s Milijom sastanem, onda mi se tek radost okrene na novu tegobu i muku! Ne samo što on, kao i ostali gotovo svi pevači (koji su *samo* pevači), nije znao pesme *kazivati* redom, do samo *pevati*, nego bez rakije nije teo ni zapevati. A kako malo srkne rakije, on se, i onako, koje od starosti koje od rana (jer mu je sva glava bila isečena tukući se negda s nekim Turcima iz Kolašina), slab budući, tako zabuni da nije svagda redom znao ni pevati. Videći ja to, ništa drugo nisam znao činiti, nego sam gledao da mi svaku pesmu peva po nekoliko puta, dok je nisam toliko upamtio da sam mogao poznati kad se šta preskoči, pa sam ga onda molio da mi je peva polako (rastežući reči), a ja sam za njim pisao što sam brže mogao. A kad sam koju pesmu tako napisao, onda mi je on opet morao pevati, a ja sam gledao u moj rukopis da vidim je li sve dobro napisano.“

Sljedećim napomenama Vuk Karadžić nam dočarava složenu ličnost velikoga pjesnika iz Rovaca.

Starac Milija „nije imao običaj piti rakiju iz onoga suda u kome mu se donese, nego je saspe u čuturu, koju je u jandžiku nosio, pa poslije pevajući pripija svaki čas pomalo. Ko se god desi kod njega, on mu nazdravi kad oće da pije, a pošto se napije, ostavi čuturu opet u jandžik ne pruživši je nikome. Kad bi ga ko onda zapitao kakva je rakija, on je imao običaj, stresavši se i namrgodivši, odgovoriti: Zla, sinko, i grdna, ne more grđa biti. Ne dao ti je Bog piti!“

Vuk kaže da ga je Starac Milija molio da mu pročita pjesmu koju od njega zapisuje, pa koliko se guslar radovao „slušajući je onako“ kao što je on zna, toliko se čudio kako je „sve tako mogao napisati“.

Milija je znao dosta pjesama, ali se Vuku „nije dalo“ da još koju od njega prepíše. Ovom opaskom Vuk i završava svoj tekst o Starcu Miliji.

„Njemu se već bilo malo dosadilo onde besposlenu sedeći i meni pevajući, a uz to još nađe se ljudi (kakovi se obično kod mlogi dvorova nalazi), koji se najviše o tome brinu kako će od *svačega* šalu i smej zametnuti, te mu kažu: – Kud si ti, star i pametan čovek, pristao za budalom? Zar ne vidiš da je Vuk lud i besposlen čovek, kojemu je samo do pesama i do besposlica kojekaki! – I tako ga podgovore te jedno jutro, primivši od Njiove Svetlosti pristojni poklon za dojakojašnju dangubu, otide iz Kragujevca krijući od mene.“

Kad je „prošavši godina“ Vuk pitao za Starca Miliju, rekli su mu da je umro.

Zatrj je grob Starca Milije u Požeškoj nahiji, a u Rovcima i Kolašinu nema spomena s njegovijem imenom.

PJESME

ŽENIDBA MAKSIMA CRNOJEVIĆA

Podiže se Crnojević Ivo,
 te otide preko mora sinja,
 i ponese tri tovara blaga
 da on prosi lijepu djevojku
 za Maksima, za sina svojega,
 milu šćercu dužda od Mletaka.
 Ivo prosi, dužde se ponosi;
 no se Ivo okaniti neće,
 snahu prosi tri pune godine,
 snahu prosi, a prosiplje blago. 10
 Ja kad Ivan blago poharčio,
 Latini mu dadoše djevojku,
 djevojački prsten prihvatīše.
 Prijatelji svadbu ustovaše:
 svadbu kažu u godini prvoj,
 dok otide zdravo do Źabljaka,
 i rodi mu vino i všenica,
 i sakupi hiljadu svatova.
 Ja kad tako svadbu urediše,
 zeman dođe te ti domu pođe, 20
 a prati ga novi prijateljju,
 prijateljju dužde od Mletaka,
 i prate ga dva duždeva sina,
 i prati ga stotina Latina.
 No išteti Ivan na pohodu:
 ide mudro, progovori ludo,
 reče duždu novu prijateljju:
 „Prijateljju, dužde od Mletaka,
 čekaj mene s hiljadu svatova,
 od hiljade manje biti neće, 30

čini mi s hoće biti više;
 kad prijedem more u to polje,
 ti isturi hiljadu Latina,
 nek mi sretnu u polju svatove:
 neće biti ljepšega junaka
 u mojijeh hiljadu svatova
 ni u tvojih hiljadu Latina
 od Maksima, od mojega sina,
 sina moga, mila zeta tvoga!“
 A to sluša dužde od Mletaka, 40
 dva sokola, dva duždeve sina,
 i slušaše stotine Latina.
 Malo bilo duždu od Mletaka,
 ruke širi, te g' u lice ljubi:
 „Fala, prijio, na bešedi takoj!
 Kad ja stekoh mila zeta svoga,
 kom ljepote u hiljade nema,
 voljeću ga neg' jednoga sina;
 ja ću njemu dare pripravljati, 50
 pripravljati konje i sokole,
 i kovati čekrkli čelenke,
 i rezati kolaste azdije,
 neka nosi, neka se ponosi;
 ako l' tako to ne bude, prijio,
 hoćeš doći al' ćeš grdno proći.“
 Otale mi Iva ispratiše
 i na more vodu naturiše,
 iz đemija njega isturiše,
 ode Ivan zdravo i veselo. 60
 Ja kad bio pod bijeli Žabljak,
 viđe Ivan svoje b'jele dvore:
 bijeli se u visinu kula,
 na čošeta sićani čardaci,
 a sjaju mu srčali pendžeri,
 viđe Ivan, pa se uželio.

Ždrala konja fati bakračlijom,
 a pritegnu đemom od čelika,
 no mu Ždrale sitno poigrava.

Nitko prvi njega ne ugleda, 70
 ugleda ga vijerna ljubovca
 s bile kule na srčali pendžer;
 kako vide, pozna gospodara
 i pod njime od megdana Ždrala;
 pa potrča niz visoku kulu,
 pa potrča, a iz grla viknu,
 viknu sluge, nabreknu sluškinje:
 „A vi, sluge, polju pohitajte,
 te sretite poljem gospodara!
 Bre, sluškinje, brišite avlije! 80
 A đe si mi, dijete Maksime?
 Nu pohitaj pred kapiju našu,
 eto, sine, mila baba tvoga,
 baba tvoga, gospodara moga,
 jaše konja šetno i veselo
 čini mi se snahu j’ isprosio.“
 No Ivanu sluge pohitale,
 te u polju sretoš’ gospodara,
 a Ivanu ljuba potrčala, 90
 cjeliva ga u skut i u ruku,
 otpasa mu svijetlo oružje,
 pa oružje grli u naruče,
 u naruču nosi na čardake;
 vjerne sluge konje prifatiše;
 al’ eto ti dijete Maksima,
 srebrn stolak nosi u naruče,
 u sto šede Crnojević Ivo,
 da s’ odmori, da mu čizme skinu.
 Kako šede u srebrna stola,
 oči mu se odmah otimaše, 100
 te Maksima pogleduje sina.

Ta da vidiš jada iznenada!
 Davno Ivan dvore ostavio
 prosit snahu tri godine dana,
 iza njega bolest udarila
 u Žabljaka, u postojbinu mu,
 mučna bolest, one kraste velje,
 na Maksima kraste napanule,
 te mu b'jelo lice nagrđile,
 bijelo mu lice našarale, 110
 iza krasta lice pocrnjelo,
 pocrnjelo i odrpavilo;
 kunem ti se, kako tamo kažu,
 grdnijega u hiljadu nema
 od Maksima, sina Ivanova.
 Pade na um Crnojević Ivu,
 ja kakvu je riječ ostavio
 kod njegova nova prijatelja:
 da odvede hiljadu junaka,
 da ljepšega od Maksima nema; 120
 jutros, brate, nema grdnijega!
 Te se Ivo bio raskario:
 mrke brke nisko objesio,
 mrki brci pali na ramena,
 u obraz se ljuto namrdio,
 ni s kim Ivo riječ ne bešedi,
 veće gleda u zemljicu crnu:
 koliko se junak razdertio,
 viđe ljuba, pa se došetila,
 podvi skute i podvi rukave, 130
 cjeliva mu ruku i koljeno:
 „Gospodaru, ja se molim tebe,
 što s' u obraz šetno neveselo?
 Al' nijesi snahu isprosio?
 Al' ti nije po ćudi đevojka?

Ali žališ tri tovara blaga?“
 Al' je Ivo ljubi bešedio:
 „Nu odalje, da te bog ubije!
 Ja sam nama snahu isprosio;
 a po čudi Latinka đevojka: 140
 što je zemlje na četiri strane,
 ljepote joj u svu zemlju nema,
 onakoga oka u đevojke,
 nit' onakog stasa ni obraza:
 ko j' vidio vilu na planini,
 ni vila joj, belći, druga nije!
 Ja ne žalim tri tovara blaga,
 u Žabljaku puna kula blaga,
 na blagu se ni poznalo nije;
 no sam duždu riječ ostavio: 150
 da dovedem hiljadu svatova,
 da ljepšega od Maksima nema;
 jutros, ljubo, nema grdnijega!
 Ja se bojim kavge preko mora,
 kad Maksima sagledaju moga.“
 No da vidiš jedne ženske strane,
 kako grdno reče gospodaru:
 „Gospodare, da od boga nađeš!
 Kud te sila slomi preko mora
 na daleko četr'est konaka, 160
 preko mora – da ne vidiš doma,
 ni bez jada dovedeš đevojku! –
 a kod tvoje zemlje državine,
 zemlje tvoje Bara i Ulćina,
 Crne Gore i Bjelopavlića,
 lomna Kuča i Bratonožića,
 i lijepe varoš Podgorice,
 i Žabljaka tvoje postojbine,
 i Žabljaka i oko Žabljaka;

da oženiš jedinoga sina, 170
 i da nađeš za sina devojku,
 proću sebe glavna prijatelja;
 no te sila slomi preko mora?!“
 Kad to začu Crnojević Ivo,
 planu Ivo kako oganj živi:
 „Ni sam bio, ni sam je prosio:
 ko mi dođe da mi je čestita,
 živu ću mu oči izvaditi!“
 Haber ode od usta do usta,
 to začuše mali i veliki, 180
 i začula sva gospoda srpska,
 te o tome nitko ne bešedi.
 Tako stade od godine jedne,
 od godine za devet punijeh
 ne pominje nitko za devojku;
 u desetoj mezil knjiga stiže
 od njegova nova prijatelja,
 prijatelja dužda od Mletaka,
 nov je bio, pak je postario,
 davno j' bilo to devet godina! 190
 Knjiga Ivu na koljeno pade,
 al' mu knjiga dosta grdno kaže:
 „Prijatelju, Crnojević Ivo,
 kad zabraniš u polju livadu,
 jal' je kosi, ja drugome daji
 da ne biju slane i šnjegovi
 po livadi cvijet rascavtio;
 kad zaprosiš lijepu devojku,
 jal' je vodi, jali je ne prosi:
 ti mi prosi milu šćeru moju, 200
 ti je prosi, a ja ti je dadoh,
 i mi onda svadbu ustovasmo,
 i ti kaza do prve godine,

dok ti rodi vino i všenica
 i sakupiš hiljadu svatova;
 evo prođe i devet godina,
 niti ima tebe, ni svatova.
 Brže piši list knjige bijele,
 prati knjigu miloj šćeri mojoj,
 šćeri mojoj, a toj snasi tvojoj: 210
 da se tvoja snaha preudaje,
 da mi sliku traži prema sebe,
 a ti rđu traži prema tebe.“
 Ja kad vide Crnojević Ivo,
 knjigu uči, a ljuto se muči.
 Kod njega se nitko ne pridesi,
 ne pridesi mudroga junaka,
 kom bi svoje derte iskazao,
 no od derta pogleduje ljubju:
 „Ljubu moja, nu me šetuj sade: 220
 al' ću snasi knjigu opraviti,
 da se naša snaha preudaje;
 al' ću slati, ali slati neću.“
 Ženska strana mudro progovara:
 „Gospodaru Crnojević Ivo,
 kog su ljube dosle šetovale,
 koga dosle, koga li ć' otsele,
 s dugom kosom, a pameću kratkom?
 Al' ti hoću riječ progovorit:
 od boga je velika griota, 230
 a od ljudi zazor i sramota,
 đevojačku sreću zatomiti
 i u njenu rodu uzaptiti.
 Poslušaj me, dragi gospodaru!
 Od šta si se danas prepanuo?
 Ako su ga kraste ištetile,
 ako bidnu glavni prijatelji,

za to riječ progovorit neće:
 svak se boji muke i nevolje.
 Gospodaru, još bešedim tebe: 240
 ako s' kavge preko mora bojiš,
 imaš danas punu kulu blaga,
 u podrume troljetnoga vina,
 u ambare bijele všenice:
 imaš na što svate pokupiti.
 Rekao si hiljadu svatova,
 danas kupi i hiljade dvije,
 po izboru konje i junake.
 Ja kad vide tamo u Latina,
 pregledaju silu i svatove, 250
 da je Maksim slijepo dijete,
 ne smiju ti kavgu zametnuti.
 Kupi svate te vodi devojkju,
 gospodare, više ne premišljaj!“
 Grohotom se Ivan nasmijao,
 knjigu piše, dade tatarinu,
 te je prati duždu od Mletaka:
 „Prijatelju, dužde od Mletaka
 nu osluškuj i noći i dnevi, 260
 zapaliću na gradu topove,
 zapaliću trideset topova,
 pa zapalit Krnja i Zelenka,
 neka ode jeka pod oblake;
 prijatelju, časa ne počasi,
 no mi prati niz more đemije,
 da mi sretnoš na moru svatove.“
 A kad Ivo knjigu opravio,
 on prizivlje k sebe jazidžiju,
 pa dovati jedan tabak knjige,
 iskidaše knjigu na komate, 270
 pa pustiše po knjizi jaziju,

te pozivlje kićene svatove.
 Prvu knjigu Ivan opravio
 prati knjigu Baru i Ulćinu
 na Miloša Obrenbegovića:
 „O Milošu Obrenbegoviću,
 pozivljem te u moje svatove,
 stari svate, da si pred svatove;
 no mi nemoj inokosan poći,
 kupi svata što god možeš veće, 280
 nek se znadu svati starosvatski.“
 Drugu Ivan knjigu opravio
 pokraj mora lomnoj Gori Crnoj
 na sestrića Jovan-kapetana:
 „Bre sestriću, Jovan-kapetane,
 vidi knjigu, časa ne počasi,
 pozivlje te ujak u svatove,
 da si đever uz tanku Latinku,
 ti, sestriću, Jovan-kapetane;
 no mi nemoj inokosan poći, 290
 kupi svate lomnu Goru Crnu,
 Goru Crnu i Bjelopavliće,
 neka bude barem pet stotina,
 pet stotina đeverskijeh svata,
 nek je fala i mene i tebe.
 Kad sakupiš kićene svatove,
 ti, sestriću, da si pod Žabljaka,
 pod Žabljaka u polje široko.“
 Treću Ivan sitnu knjigu piše
 lomnu Kuču i Bratonožiću 300
 na vojvodu Liković Iliju:
 „O Ilija, brdskoj zemlji glavo,
 vidi knjigu, ne počasi časa,
 ti, vojvodo, da si u svatove
 pod Žabljaka u široko polje;

no, vojvodo, ne pođ' inokosan,
 povedi mi listom Brđaniju.“
 A četvrtu knjigu opravio,
 prati knjigu u Drekaloviće
 na Milića Šeremetovića: 310
 „Bre, Miliću Šeremetoviću,
 kupi svate sve Drekaloviće,
 vikni đecu sve Vasojeviće,
 kreni đecu do zelena Lima;
 što je veće, to je bolje za te.“
 Petu Ivan knjigu opremio,
 prati knjigu varoš Podgorici,
 Podgorici, butun porodici,
 na rođaka glavnoga junaka,
 na sokola Kujundžića Đura: 320
 „Ti, sokole, Đurko Kujundžiću,
 vidi knjigu, ne počasi časa,
 no ti kupi kićene svatove,
 kupi braću sve Podgoričane,
 pa ođeni konje i junake:
 udri konjma sedla osmanlije,
 i zlačene rate do kopita,
 a na prsi sjajna silembeta,
 nek' s' junački konji okićeni;
 na junake đibu i kadifu 330
 i crvenu čohu sajaliju,
 što od vode čoha crvenija,
 a od sunca čoha rumenija,
 a na glave kalpak i čelenke,
 na junake meneviš dolame,
 a na noge kovče i čakšire;
 nek su naša đeca okićena,
 nek su naša đeca ođevena
 sa onijem ruhom gospodskijem,

da svatove moje začinite, 340
 da ljepote ni tog ruha nema,
 da im nema lica ni oblika
 u svu srpsku zemlju i latinsku:
 Latini se hoće začuditi
 a onome srpskom odijelu,
 u Latina svašta na svijetu,
 oni mogu srebro pokovati,
 pokovati i srebro i zlato,
 sajaliju čohu porezati;
 ne mogu se dovit Latini 350
 gospodskome na obrazu licu,
 i gospodskom oku junačkome,
 što su deca ti Podgoričani.“
 Petu knjigu Đuru opravio,
 i po knjigam' pozvao svatove,
 a Žabljaka i bez knjige zovnu,
 i Žabljaka i oko Žabljaka.
 Ja da možeš okom pogledati
 i ušima jeku poslušati,
 kad se sitne knjige rasturiše 360
 od tog mora do zelena Lima,
 te podoše srpske poglavice
 i vojvode, što su za svatove,
 i delije sve glavni junaci!
 Kad videše starci i težaci
 poturiše rala i volove,
 sve se na jad slomi u svatove
 u široko polje pod Žabljaka;
 a čobani stada ostaviše,
 devet stada osta na jednome, 370
 sve se slomi u široko polje
 gospodaru jutros na veselje;
 od Žabljaka do vode Cetinje

sve široko polje pritiskoše:
 konj do konja, junak do junaka,
 bojna koplja kako čarna gora,
 a barjaci kako i oblaci,
 razape se čador do čadora,
 pod čadore krasne poglavice;
 dan daniše pak i zanoćiše. 380

No da vidiš jutru na uranku:
 prije danka i jasnoga sunca
 podranila jedna poglavica,
 što je jednoj zemlji starješina,
 po imenu Jovan-kapetane,
 što bijaše đever uz đevojku,
 podranio, polje ostavio,
 i u polje kićene svatove,
 a došao gradu na bedeme,
 niko s njime nije polazio, 390

s gospodarom cigle dvije sluge,
 dvije sluge idu nazorice,
 a gospodar s njima ne bešedi,
 no je čelo grdno namrdio,
 a ponisko brke objesio,
 mrki brci pali na ramena;
 on mi šeta gradu po bedemu,
 pregleduje na gradu topove,
 pregleduje, brate, carevinu, 400
 najviše se oči otimahu
 na kićene u polju svatove:
 nije šala, nije šurkurlija,
 od Žabljaka do Cetinje vode
 udaren je čador do čadora,
 konj do konja, junak do junaka,
 bojna koplja kako gora čarna,
 a barjaci kako i oblaci.

Tako Jovan bješe uranio, 410
 te on šeta gradu po bedemu,
 a viđe ga Crnojević Ivo,
 pa Ivanu vrlo mučno bilo,
 na jutru mu nazva dobro jutro:
 „Dobro jutro, Jovan-kapetane!
 Što s', sestriću, jutros uranio?
 Što s' u polju čador ostavio,
 i u polju kićene svatove?
 Što li si se, sine, namrdio?
 U obraz si šetno neveselo:
 kaž' ujaku jutros na uranku!“ 420
 Progovara, Jovan-kapetane:
 „Prođi me se, moj ujače Ivo!
 Koju bih ti riječ bešedio,
 ti mi riječ poslušati nećeš:
 a kad bi me, ujo, poslušao,
 da otvoriš te podrume tvoje,
 da daš dosta izdobila vina,
 da napojiš u polju svatove,
 pa da pustiš te hitre telale,
 nek telali kroz svatove viknu, 430
 nek svatovi svaki domu ide.
 Nu rasturi to veselje tvoje,
 moj ujače, Crnojević Ivo!
 E smo našu zemlju opustili,
 slomila se zemlja u svatove,
 osta zemlja pusta na krajini,
 zemlja naša strašna od Turaka,
 od Turaka preko vode sinje.
 Moj ujače, Crnojević Ivo,
 i prije su vođene đevojke, 440
 i prije su momci oženjeni,
 i prije su veselja bivala

u svoj zemlji, u svoj kraljevini;
 tvoga jada niđe nije bilo,
 da podigneš zemlju u svatove!
 A daleko kosti zanijeti
 braći našoj preko mora sinja,
 preko mora četr'est konaka,
 đe nam tamo svoje vjere nema,
 nit' imamo krasna prijatelja, 450
 no je nama, belći, zemlja žedna,
 pa kad vide preko mora sinja,
 kada vide sve srpske junake,
 ja se bojim kavge među braćom,
 može jada biti na veselju.

Moj ujače, Crnojević Ivo,
 da ja tebe jedne jade kažem
 sinoć polju legoh pod čadorom,
 dopadoše dvije moje sluge,
 na pero me ćurkom pokrivaše 460
 i gospodsko lice zavijaše;
 oči sklopkih, grdan sanak viđeh,
 grdan sanak, da ga bog ubije!

Đe u sanu gledam na nebesa,
 na nebu se, ujo, naoblači,
 pa se oblak nebom okretaše,
 oblak dođe baš više Žabljaka,
 više tvoga ponosita grada,
 od oblaka pukoše gromovi,
 grom udari tebe u Žabljaka, 470
 baš u tvoju krasnu kraljevinu,
 u dvorove tvoju postojbinu:
 Žabljaka ti oganj oborio
 i najdonji kamen rasturio;
 što bijaše jedan ćošak bijel,
 ćošak pade na Maksima tvoga,

pod čoškom mu ništa ne bijaše,
 ispod čoška zdravo izišao. –
 Moj ujače, Crnojević Ivo,
 ne smijem ti sanak iskazati, 480
 tek ako je sanu vjerovati,
 vjerovati sanu i biljezi,
 ja ti, ujo, hoću poginuti,
 poginuti u tvoje svatove,
 jal' poginut, jali rana dopast.
 Moj ujače, da od boga nađeš!
 Ako mene što god bude tamo,
 kakva muka u veselju tvome,
 jal' poginem, jal' dopadnem rana,
 čekaj, ujo, onda jade grdne! 490
 El' ja vodim dece pod barjake
 porodice ljuta Crnogorca,
 pod barjake dece pet stotina:
 đe jaoknem, svi će jaoknuti.
 No ti s' molim jutros na podranku,
 molim ti se, a ljubim ti ruku,
 da rasturiš u polju svatove,
 nek svatovi svaki domu ide.
 Prod' s' devojke, da je bog ubije!“ 500
 Kad to čuo Crnojević Ivo,
 planu Ivo kako oganj živi,
 te on kara sestrića Jovana,
 njega kara i ljuto ga kune:
 „Zao sanak, sestriću Jovane!
 Bog godio i bog dogodio,
 na tebe se taki sanak zbio!
 Kad ga vide, rašta opoviđe,
 opoviđe jutros na poranku,
 kad svatovi misle da polaze? – 510
 Moj sestriću Jovan-kapetane,

san je laža, a bog je istina;
 ružno si se glavom naslonio,
 a mučno si nešto pomislio. –
 Znaš, sestriću, ne znali te ljudi!
 Dosta mi je i muke i ruge:
 nasmija se sva gospoda naša,
 a šapatom zbori sirotinja,
 đe mi šedi snaha isprošena
 i kod baba i kod stare majke, 520
 i đe šedi za devet godina. –

Znaš, sestriću, ne znali te ljudi,
 da ću tamo junak poginuti,
 neću moju snahu ostaviti
 ni veselje jutros rasturiti!
 No kako si mene starješina
 i pošao đever uz đevojku,
 nu nabrekni na kamenu gradu,
 nu nabrekni, prizovi tobđžije,
 neka tope pune i napune, 530
 nek napune trideset topova;

pa prizovi starca Nedijeljka,
 što mu b'jela prošla pojas brada
 koji čuva tope baljemeze,
 čuva tope Krnja i Zelenka,
 a kojijeh u svoj zemlji nije
 u vlaškijeh sedam kraljevina,
 u turskoga Otmanović-cara;
 nu prizovi starca Nedijeljka.
 neka tope puni pa prepuni, 540
 neka prida praha i olova,
 nek podigne nebu pod oblake.
 neka puknu stari baljemezi;
 haber podaj polju u svatove,
 nek se naša braća oslobode,

nek odmaknu konje od obale
 od studene od vode Cetinje,
 e se mogu konji pokidati,
 u Cetinju vodu poskakati,
 braću našu kićene svatove 550
 izubaha vatiti groznica:

nu objavi i svoj braći kaži
 da će pući trideset topova,
 hoće pući Krnjo i Zelenko.
 Pa zakaži, moj mili sestriću,
 nek čauši u to polje viknu,
 neka krenu iz polja svatove,
 evo ćemo preko mora sinja“.

Poslušga Jovan-kapetane,
 te priviknu na gradu tobdžije, 560

i priziva stara Nedijeljka,
 napuniše trideset topova,
 napuniše Krnja i Zelenka.
 napuniše, pa ih prepuniše,
 pridadoše praha i olova,
 digoše ih nebu pod oblake,
 pa im živi oganj pridadoše.

Da se možeš, brate, pridesiti
 i ušima jeku poslušati,
 i očima seir pogledati, 570

ja kad puče trideset topova,
 pa kad puče Krnjo i Zelenko:
 polje tutnji, a planina ječi,
 Cetinja se voda uspljuskuje,
 popadaše konji na koljena,
 a junaci mlogi potrbuške;
 nije šala na gradu topovi,
 nije šala Krnjo i Zelenko!
 Čauš viknu, kucnu dalbulana,

krenuše se iz polja svatovi, 580
 otidoše i zdravo i mirno.
 Kako koji konak unapredak,
 sve gairet bolji među braćom.
 Prehodiše polja i planine,
 spustiše se u primorje ravno
 u široko polje pokraj mora.
 te svatovi polje pritiskoše,
 ugledaše u more đemije.
 prijatelje u sretaoštinu;
 svatovi se rahat učiniše 590
 u široku polju pokraj mora:
 ko imaše konja od megdana,
 okreće ga po polju džilita;
 ko l' bekrija, naginje čuturoom.
 te on pije ono rujno vino;
 ko imaše grlo pouzdano,
 popijeva svatske poskočice:
 među njima Crnojević Ivo
 jaše Ždrala konja od megdana,
 oko njega dva sokola siva: 600
 s desne strane dijete Maksime,
 što je Maksim krasan đuevlija,
 na njegovu od megdana vrancu;
 a s lijeve Miloš Obrenović
 na doratu konju od megdana.
 Ivan gleda đecu oko sebe,
 gleda đecu, pake progovara:
 „Braćo moja, kićeni svatovi.
 i vi, braćo, sve vojvode mlade.
 ja bih stio progovoriti riječ, 610
 kad biste me, braćo, poslušali.
 Mi hoćemo preko mora sinja,
 preko mora čet' est konaka,

a vodimo mila sina moga,
 sina moga hitra đuvegliju, –
 al' su njega kraste nagrđile,
 i sina mi muka oborila,
 grdnijega u svatove nema;
 a ja, braćo, jesam govorio
 na prosidbi, kad snahu isprosih: 620
 što dovedem kićenijeh svata.
 i u Mletku što bude Latina,
 da ljepšega neće bit junaka
 od Maksima, od sina mojega;
 jutros, braćo. nema grdnijega!
 I ja sam se ljuto razdertio, –
 da kad dođem novu prijatelju,
 prijatelj će mene zastideti,
 i turiti kavgu u svatove;
 nego, braćo, kićeni svatovi, 630
 desio se danas među nama
 glavan junak vojvoda Milošu,
 ta Milošu Obrenbegoviću:
 ljepote mu u svatove nema,
 ni će biti tamo u Latina:
 kad biste me, braćo. poslušali,
 da skinemo perje i čelenku
 sa Maksima, mila sina moga,
 na Miloša Obrenbegovića,
 da Miloša zetom učinimo, 640
 dok đevojku otud izvedemo“.
 Kad to čuše kićeni svatovi,
 nema brata ni kićena svata,
 nema brata, tome da kmetuje:
 ne smijahu kićeni svatovi,
 el je Maksim krvničko koljeno
 mogu njemu žao načiniti,

može nekom glavu ukinuti;
 nema kmeta da kmetuje tome.

Progovori vojvoda Milošu: 650
 „O Ivane, naša poglavice,
 što dozvilješ i braću sazivilješ?
 No mi pruži desnu tvoju ruku
 i zadaj mi božu vjeru tvrdu
 za Maksima, za tvojega sina,
 da Maksimu žao ne učiniš,
 na veselju će ga sad poturaš,
 od mene ti božja vjera tvrda:
 prevešću ti snahu preko mora 660
 i bez kavge i bez muke kakve:
 tek, Ivane, neću tevećeli:
 što god bide dara zetovskoga,
 da mi dara nitko ne dijeli.“
 Kad to začu Crnojević Ivo,
 grohotom se, brate, osmjenuo:
 „O Milošu, srpska poglavice,
 što pominješ dara zetovskoga?
 Tvrđa vjera, brate, od kamena,
 nitko t' dara dijeliti neće;
 prevedi mi snahu preko mora, 670
 dovedi je u bijeli Žabljak,
 i ja ću te, brate, darivati:
 daću tebe dvije čizme blaga,
 i daću ti moju kupu zlatnu,
 koja bere devet litar' vina,
 što j' od suva salivena zlata:
 i još ću te, brate, darivati:
 daću tebe suru bedeviju,
 bedeviju što ždrijebi ždrale,
 što ždrijebi konje ognjevite, 680
 objesiću t' sablju o pojasu.

koja valja tridest česa blaga.“
 I tako se braća pogodiše,
 i skidoše perje sa Maksima,
 zlatno perje, čekrkli čelenku,
 na Miloša Obrenbegovića,
 te Maksima jandal očušnuše,
 a Miloša zetom učiniše.
 U to doba moru udariše,
 u sinje se more navezoše. 690
 Bog im dade i od boga sreća,
 iz mora se zdravo izvezoše
 a pod Mletke grada udariše,
 te mletačko polje pritiskoše.
 Na gradu se otvori kapija,
 a navali i muško i žensko,
 no da sretu u polju svatove,
 da učine seir od svatova
 i da vide je l' istina tako,
 da poznaju zeta duždevoga, 700
 je l' istina kako ljudi kažu,
 da m' ljepote u daleko nema,
 u svatove ni pak u Latine.
 Lasno zeta poznavati bješe
 po njegovu perju i čelenci,
 po njegovu stasu i obrazu.
 Kad viđoše da j' istina tako,
 dopadoše dva duždeva sina
 te sretoše mila zeta svoga,
 grle zeta i otud i otud, 710
 pa ga vode na tanke čardake,
 a na konak svate rasturiše
 po trojicu i po četvoricu,
 kako će im biti ponajbolje.
 Čudan adet bješe u Latina,

svadbovati rodu đevojačkom
i odmorit konje i junake:
posideše tri-četiri dana.

Kad četvrto osvanulo jutro,
te pukoše na gradu topovi,
čauš viknu, kucnu dalbulana,
nek su hazur kićeni svatovi,
zeman dođe da ti doma pođu.

720

Svatovi se na broj iskupiše
u šarenu kamenu kapiju,
zatvorena vrata na kapiju,
zatvorena i pak zaklopljena,
na kapiji četiri dželata:

dva Arapa i dva Latinina,
krvave im ruke do ramena
i ostrice sablje do balčaka,
svatovi se malo prepadoše;
no da vidiš još poveće bide:
nema njima dva najbolja druga.

730

nema druga vojvode Miloša,
što su njega zetom učinili,
i nema im Latinke đevojke,
a đevojke oko šta su došli!

Al' svatovi malo pričekaše,
stade zveka kamena sokaka,
stade zveka, stade otud jeka,

740

al' eto ti vojvode Miloša
na njegovu od megdana doru,
ustavlja ga đemom od čelika,
a dovata malo bakračlijom,
a doro mu sitno podigrava,
te veselo u družinu dođe,
na jutru im nazva dobro jutro,
sva družina jednu riječ kažu:

„Dobro dođe, dijete Maksime!“ 750
 Za Milošem odmah pristadoše
 dvije šure, zeta pristigoše,
 doniješe gospodskoga dara,
 da daruju zeta kod svatova:
 Jedan šura – jedan peškeš daje:
 dovede mu bez biljege vranca,
 i na vrancu Latinku đevojku,
 no se pusnik k zemlji uvijaše,
 od čistoga i srebra i zlata,
 u zlato su konja opkovali, 760
 zlatni rati biju po kopiti,
 a na prsi divna silembeta;
 i na ruci sivoga sokola,
 te Maksima zeta dozivaše:
 „Na poklon ti konjic i đevojka,
 i na konju i srebro i zlato,
 i na poklon siva tica soko,
 kad si tako viđen među braćom“.
 A Miloš se s konja poklanjaše.
 te lijepo dara privataše. 770
 Drugi šura sablju donesao
 salivenu od suvoga zlata,
 sablja valja mlogo bila blaga,
 opasa je zetu o pojasu:
 „Nosi, zete, te mi se ponosi!“
 Al’ eto ti punca i punice, –
 ja kakva li dara doniješe:
 punac nosi kalpak i čelenku,
 u čelenci alem kamen dragi,
 koji sjaje kako jarko sunce, – 780
 pogledati ne da u junaka! –
 te Maksima zeta dozivaše:
 „Na poklon ti kalpak i čelenka.“

Miloš dara divno privataše.
 A da vidiš zlosretne punice!
 Ona nosi od zlata košulju,
 koja nije kroz prste predena,
 ni u sitno brdo uvođena,
 ni na razboj ona udarana,
 no košulja na prste pletena, 790
 u kolijer upletena guja,
 a pod grlom izvedena glava,
 baš se čini kao da je živa
 ljuta guja (guja će ga udrīt!),
 na glavi joj alem kamen dragi,
 kade ide momak sa đevojkom,
 u ložnicu da ne nosi sv'jeće,
 nek svijetli alem kamen dragi, –
 te Maksima zeta dozivaše:
 „Na poklon ti od zlata košulja.“ 800
 No se čude kićeni svatovi,
 no se čude daru latinskome.
 No da vidiš dara iznenada:
 al' eto ti starca Jezdimira,
 mila brata dužda od Mletaka:
 bijela mu prošla pojas brada,
 na zlatnu se štaku naslonio,
 roni suze niz gospodsko lice,
 roni suze, i nevolja mu je:
 sedam žena mijenio bio, 810
 a od srca ne imo poroda,
 pa uzeo k sebe sinovicu,
 sinovicu, njemu osobnicu,
 mešte kćeri i mešte sinova,
 pak se starcu sade ražalilo,
 el je sprema preko mora sinja;
 neko čudo bješe sagučio

i turio pod pazuhu svoje,
 a kad dođe k braći svatovima,
 po imenu zeta dozivaše, 820
 dozivaše, pa ga ogrtaše,
 ogrnu ga kolastom azdijom,
 savrh glave do zelene trave
 pokri zeta i konja dorata;
 ja kakva je, jada dopanula!
 U junačke oči udarila,
 i pričaju i kazuju ljudi,
 dok iznutra udrio postavu,
 otišlo je tridest česa blaga,
 a s lica joj ni hesapa nema: 830
 „Na poklon ti kolasta azdija,
 koje danas u svijetu nije
 u našega nijednoga kralja,
 ni će biti u cara turskoga;
 nosi, zete, te mi se ponosi!“
 Maksim gleda jade isprijeka,
 isprijeka, ali poprijeko.
 Ja kad tako zeta darivaše,
 na kapij' se otvoriše vrata, 840
 pa stadoše sluge i sluškinje
 na kapiju svate darivati:
 o konjima vezene jagluke,
 junacima tanke boščaluke;
 darivaše, polju ispratiše,
 na đemije vodi naturiše,
 iz đemija zdravo isturiše;
 otidoše zdravo i veselo.
 Ja kad biše polju pod Žabljaka,
 đeno su se braća sastanula, 850
 đeno će se s jadom rastanuti,
 no da vidiš jadu započetka:

pohitao dijete Maksime
 na njegovu bez biljege vrancu,
 i skupio desetinu druga,
 hoće k svojoj na muštuluk majci.
 A kad vide vojvoda Milošu,
 te dorata konja podigrava,
 a dogna ga blizu do đevera,
 do đevera Jovan-kapetana, – 860
 đevojke se rukom dofatijo;
 al' da vidiš proklete đevojke!
 Na oči joj zlatali marama,
 rijetke su – te kroz njih vidaše.
 Ja kad vide konja i junaka,
 prevari se, zanese je pamet,
 te usturi zlatali marama,
 a otkriva oči obadvije,
 a pruži mu ruke obadvije;
 no ko vide, čini s' ne vidio, 870
 vide svekar Crnojević Ivo,
 vide svekar i zajad mu bilo,
 te Latinci snasi progovara:
 „K sebe ruke, mila snaho moja!
 K sebe ruke, obje ti otpale,
 Pokri oči, obje ti ispale!
 Rašta gledaš na junaka tuđa,
 na Miloša Obrenbegovića?
 No pogledaj, mila snaho moja,
 no pogledaj poljem pred svatove: 880
 štono junak na konju vrančiću,
 bojno koplje nosi u rukama,
 zlatan sjaje na plećima štitak,
 a kraste mu lice nagrdile,
 iza krasta lice pocrnjelo,
 ono ti je dijete Maksime;

a ja sam se tamo pofalio,
 kad sam tebe u baba prosio,
 što god bide kićenijeh svata,
 da ne bide ljepšega junaka 890
 od Maksima, od sina mojega;
 u tom sam se, snaho, prepanuo,
 Miloša smo zetom učinili,
 i Milošu dare poklonili,
 da prevede tebe preko mora
 i bez kavge i bez muke naše“.

Kad joj reče, ka da posiječe,
 te pod sobom konja ostavila,
 naprijed mu ni kročiti neće,
 pa Latinka svekru progovara: 900
 „Mio svekre, Crnojević Ivo,
 Maksimu si sreću izgubio,
 kako s' drugog zetom učinio.
 Rašta, svekre, da od boga nađeš?
 Ako su ga kraste ištatile,
 ko je mudar i ko je pametan,
 tome, svekre, valja razumjeti,
 i svak može muke dopanuti;
 ako su ga kraste našarale,
 zdrave su mu oči obadvije, 910
 srce mu je baš koje je bilo;
 ako l' si se, svekre, prepanuo,
 đe je Maksim još tanko dijete,
 njega čekah za devet godina,
 njega čekah u babovu dvoru,
 i još bih ga za devet čekala
 u Žabljaku, u vašemu gradu,
 nikom ne bih obraz zastidila,
 ni ja rodu, ni ja domu mome.
 No ti, svekre, – bogom ti se kunem! – 920

ja ti vraćaj blago sa jabane,
 sa vašega vojvode Miloša,
 te udari na Maksima tvoga,
 jal' naprijed ni kročiti neću,
 baš da ćeš mi oči izvaditi.“
 No se Ivan ljuto uzmučio,
 prizva braću i neke vojvode:
 „Braćo moja, – ako boga znate!
 nu kmetujte mene i Milošu
 za našega dara iz Latina.“ 930
 Nema kmeta ni dobra junaka
 ja koji će tome kmetovati,
 el su bile ruke ufatili,
 i zadali božu vjeru tvrdi
 da mu dara nitko ne dijeli,
 no još Ivan da ga podaruje.
 Ne mogaše braća da kmetuju,
 el se jednom utvrdilo bilo.
 Ja kad začu vojvoda Milošu,
 te prigoni od megdana dora, 940
 a Ivanu riječ progovara:
 „O Ivane, naša poglavice,
 kamo vjera? – Stigla te nevjera!
 Nijesmo li vjeru učinili:
 da mi dara nitko ne dijeli?
 A sad ste se tome prišetili!
 Kad si mučan i kad si nevjeran,
 more ću ti dara pokloniti
 rad' hatara naše braće krasne:
 prva ću ti dara pokloniti – 950
 na poklon ti vranac i devojka;
 da je puta i pravoga suda,
 devojka je mene poklonjena,
 poklonio i otac i majka,

poklonila oba brata njena;
 al' o tome neću govoriti,
 već ti hoću dara pokloniti,
 i na konju i srebro i zlato,
 i poklonit sivoga sokola,
 i na poklon sablja od pojasa; 960
 svega ću ti dara pokloniti,
 već ja ne dam cigle do tri marve:
 ne dam s glave tastove čelenke,
 sa ramena kolaste azdije,
 i ja ne dam od zlata košulje,
 hoću nosit mojoj zemlji divnoj,
 nek pofala mojoj braći bude;
 kunem vi se i bogom i vjerom,
 ne dam tako tri komata dara!“
 Kad začuše kićeni svatovi, 970
 te svatovi jednu riječ kažu:
 „Fala tebe, vojvodo Milošu,
 fala tebe, gospodsko koljeno,
 kad si taki viđen među braćom,
 kad si viđen i kad si pogodan.“
 Svi svatovi jednu riječ kažu;
 svatovi se braća pogodiše,
 no imaju nepogodna druga,
 a na konju nesretnu đevojku,
 đevojci je vrlo žao dara, 980
 a najviše od zlata košulje,
 te priviknu iz bijela grla
 po imenu dijete Maksima.
 Prepade se Crnojević Ivo,
 te Latinci snasi progovara:
 „Snaho moja, Latinko đevojko,
 nemoj vikat dijete Maksima,
 ele smo mu žao učinili,

a Maksim je hitar kavgadžija,
 hoće, snaho, zametnuti kavgu 990
 na veselju u svatove svoje;
 snaho moja, bogom ti se kunem,
 u Žabljaku puna kula blaga:
 sve ću blago tebi pokloniti,
 čin' od blaga što je tebe drago!“
 Al' ne sluša zlosretna đevojka,
 viknu jednom, pa ga ne doviknu,
 drugom viknu, doke ga doviknu;
 Maksim vrana konja povrnuo,
 osluškujе šta će bešediti, 1000
 a đevojka grdno progovori:
 „O Maksime, nemala te majka!
 Majka nema do tebe jednoga,
 a po danas ni tebe ne bilo!
 Od koplja ti gradili nosila,
 a od štita grobu poklopnice!
 Crn ti obraz na božem divanu,
 kako ti je danas na megdanu
 sa vašijem vojvodom Milošem;
 zašto blago dadoste drugome? 1010
 A nije mi ni tog žao blaga,
 neka nosi, voda g' odnijela!
 No mi žao od zlata košulje,
 kojuno sam plela tri godine
 a sa moje do tri drugarice,
 dok su moje oči iskapale
 sve pletući od zlata košulju;
 mislila sam da ljubim junaka
 u košulji od samoga zlata,
 a vi danas dadoste drugome! 1020
 No me ću li, đuveglija Makso,
 brže vraćaj sa jabane blago!

Ako l' blago povratiti nećeš,
 kunem ti se bogom istinijem,
 naprijed ti ni kročiti neću,
 no ću dobra konja okrenuti,
 dognaću ga moru do obale,
 pa ću vatit listak šemišljikov,
 a moje ću lice nagrditi,
 dok pokaplje krvca od obraza, 1030
 po listu ću pisati jaziju,
 dodaću je sivome sokolu,
 neka nosi staru babu mome,
 neka kupi svu latinsku silu,
 nek ti hara bijela Žabljaka,
 nek ti vraća žalost za sramotu.“
 Kad to začu dijete Maksime,
 to Maksimu vrlo zajad bilo,
 vrana konja natrag pripovrnu,
 opasa ga trostrukom kandžijom 1040
 puče koža konju po sapima,
 a pokapa krvca po kopiti,
 no mu ljuto pusnik poskočio,
 po tri koplja u nebo skočio,
 po četiri zemlje preskočio.
 Ne desi se dobroga junaka,
 da uvati grdna zlosretnika,
 no mu sokak poljem učiniše,
 a niko se jadu ne došeti,
 porašta je konja povratio. 1050
 A kad vide vojvoda Milošu,
 grohotom se junak nasmijao:
 „Fala bogu, fala istinome,
 kud se ono Maksim zatrčao?“
 A ne vidi jade iznenada.
 Kad dopade dijete Maksime,

na Miloša bojno koplje pušti,
 bojnijem ga kopljem udario
 pod čelenku među oči crne;
 na zatiljak oči iskočiše, 1060
 mrtav pade pod konja dorata;
 Miloš pade, a Maksim dopade,
 koliko mu krvce žedan bješe,
 manu sabljom, odseče mu glavu,
 pak je vrancu baci u zobnicu,
 a devojkju ote u đevera,
 pak pobježe na muštuluk majci.
 Mili bože, na svem tebe fala,
 da se kome onda pridesiti
 i očima jade pregledati, 1070
 kade pade krasna poglavica,
 a zgleda se mloga porodica,
 u junake krvca uzavrela,
 pa se staše darivati darom,
 a njinijem darom nemilijem:
 iz pušaka crnijeh krušaka,
 doke duge puške isturiše,
 dok to polje magla pritislula
 od hitroga praha i olova,
 tad s' u tami mači povadiše, 1080
 te se njine majke ojadiše,
 a sestrice u crno zaviše,
 a ljubovce ostaš' udovice,
 a ogreznu krvca do koljena,
 a po krvi jedan gazi junak,
 junak bješe Crnojević Ivo,
 crno njemu srce dovijeka!
 Krvcu gazi, a bogu se moli:
 „Daj mi, bože, vjetar od planine,
 da raždene ovu maglu kletu, 1090

da pogledam i gore i dolje
 ko pogibe, ko l' ostade danas.“
 Bog mu dade – vjetar udario
 te razagna i razvedri polje,
 Ivan gleda i gore i dolje,
 al' ne znade ništa kud je gore:
 polomljeni konji i junaci,
 no po polju krče ranjenici.
 Ja kad vide Crnojević Ivo,
 on prevrće te leševe mrtve 1100
 i krvave ogleduje glave,
 sve tražаше dijete Maksima,
 al' ga Ivan naći ne mogaše,
 no on nađe sestrića Jovana,
 što je đever bio kod đevojke,
 što ujaku sanak kazivao
 u Žabljaku jutru na pohodu;
 Zaludu ga Ivan nahodio,
 u krvi ga poznat ne mogaše,
 mimo njega junak prolazaše; 1110
 a vide ga Jovan-kapetane,
 te ujaku Ivu progovara:
 „Moj ujače, Crnojević Ivo,
 čim si mi se tako ponesao:
 ili snahom, ili svatovima,
 il' gospodskim darom prijateljskim,
 te ne pitaš nesretna sestrića,
 jesu li mu rane dosadile?“
 Vide Ivan, pa suze prosiplje,
 iz krvi ga malo ispravio: 1120
 „Moj sestriću, Jovan-kapetane,
 jesu l' tvoje rane za vidanje,
 da te nosim u nesrećan Žabljak,
 da ti tražim od mora ećime?“

A Jovan mu onda progovori:
 „Prođi me se, moj ujače Ivo!
 Kamo oči? – Njima negledao!
 Ovakve se rane ne vidaju:
 lijeva je noga salomljena,
 salomljena nadvoje, natroje, 1130
 a desna je ruka odšečena,
 odšečena ruka po ramenu,
 a po srcu sablje dovatile,
 ispale su crne džigerice.“
 Ja kad vide Crnojević Ivo,
 brže pita sestrića svojega:
 „Moj sestriću, dok si u riječi
 kako đever bješe kod đevojke,
 a dopade dijete Maksime,
 eda vide, đe pogibe Maksim? 1140
 I znade li šta bi od đevojke?“ –
 „Prođi mi se, moj ujače Ivo!
 Nije tebe Maksim poginuo,
 no kad dođe na konju pomamnu,
 te izgubi vojvodu Miloša,
 pak đevojku ote od đevera,
 on pobježe ka nesrećnoj majci.“
 To izusti, laku pusti dušu.
 Pobaci ga Crnojević Ivan,
 a pohita u bijeli Žabljak. 1150
 Ja kad dođe pred gradsku kapiju,
 a pred gradom koplje pobijeno,
 a za koplje vranac konjic svezan,
 sitna mu je zopca ustaknuta,
 pred njim sedi dijete Maksime,
 na koljenu sitnu knjigu piše
 svome tastu duždu od Mletaka,
 a dvori ga zlosretna đevojka;

na mezile knjigu opravio: 1160
 „O moj taste, dužde od Mletaka,
 kupi vojsku, svu latinsku zemlju,
 te mi haraj bijela Žabljaka,
 i ti vodi milu tvoju šceru
 ni ljubljenu, ni omilovanu:
 mene prođe moja gospoština,
 i država moja kraljevina;
 hoću bježat preko zemlje duge,
 hoću bježat caru u Stambola,
 kako dođem, hoću s' poturčiti.“
 Zlo se začu po svoj zemlji njinoj, 1170
 kad začuše ti Obrenovići,
 začu netko Obrenović Jovan,
 mio bratac vojvode Miloša,
 nešto misli, pa na jedno smisli,
 brže konja svoga dovatio,
 sedla konja što ga ljepše može,
 opasuje što ga tvrđe može,
 pak se konju fati na ramena,
 halali se i oprostí junak,
 kaže rodu, kaže braći svojoj: 1180
 „Hoću, braćo, i ja u Stambola,
 odoh, braćo, braću da sačuvam.
 Ko doraste u toj zemlji našoj,
 tamo ode krvničko koljeno,
 on će dvorit cara u Stambolu,
 izdвориće kakvu vojsku silnu,
 te će zemlju našu pogaziti.
 Braćo moja i pak porodice,
 dok čujete mene u životu,
 u životu, u Stambolu bilu, 1190
 nemojte se, đeco, prepanuti;
 on ne smije vojsku podignuti:

on će na vas, a ja ću na njega.“
 Tako reče, pa u Stambol ode.
 Kade bio blizu do Stambola,
 u putu se oba pristigoše,
 te pred cara idu uporedo,
 a car znade ko su i kako su,
 pa ih care jedva dočekaao,
 dočekaao, oba poturčio, 1200
 i turska im imena nađeo:
 Jovanu su ime nađenuli –
 Mamut-beže Obrenbegoviću;
 a Maksimu ime nađedoše –
 Skender-beže Ivanbegoviću.
 Dvore cara za devet godina,
 izdvoriše devet zijameta,
 svijeh devet daše za pašaluk,
 car im dade bijele tugove
 i vezirstvo na te zemlje dvije 1210
 bez promjene vazda dovijeka:
 Mamut-begu Obrenbegoviću
 dade zemlju ravna Dukađina,
 đeno rodi izdobila vina,
 dosta vina, više urmetina,
 dosta ima bijele všenice,
 krasnu zemlju, što je ljepše nema;
 a on dade sinu Ivanovu –
 grdnu zemlju Skadar na Bojani,
 a u kome nikad ništa nema, 1220
 no se legu žabe i bivoli,
 i imaše soli sutorine.
 Kako tade, tako i danaske,
 nijesu se nigda umirili,
 niti mogu krvcu da umire
 no i danas tu prosiplju krvcu.

STRAHINIĆ BAN

Netko bješe Strahiniću Bane,
 bješe Bane u malenoj Banjskoj,
 u malenoj Banjskoj kraj Kosova,
 da takvoga ne ima sokola.
 Jedno jutro Bane podranio;
 zove sluge i k sebe prizivlje:
 „Sluge moje, hitro pohitajte,
 sedlajte mi od megdana đoga,
 okitite što ljepše možete,
 opašite što tvrđe možete, 10
 jel ja, đeco, mislim putovati:
 hoću Banjsku ostaviti grada,
 mislim đoga konja umoriti
 i u gosti, đeco, odlaziti
 u tazbinu u bila Kruševca,
 k milu tast starcu Jug-Bogdanu,
 ka šureva devet Jugovića;
 tazbina me ta željkuje moja.“
 Gospodara sluge poslušasaše,
 te sokola đoga osedlaše. 20
 Opremi se Strahiniću Bane,
 udri na se dibu i kadifu,
 ponositu čohu sajaliju,
 što od vode čoha crvenija,
 a od sunca čoha rumenija;
 okiti se jedan srpski soko,
 pa pošede đoga od megdana,
 omah pođe, u tazbinu dođe,
 u tazbinu u bila Kruševca,
 đe odskoro carstvo postanulo; 30

a vide ga starac Jug Bogdane,
 I vide ga devet milih šura,
 sokolova devet Jugovića,
 mila zeta jedva dočekaše,
 u naruče zeta zagrliše,
 vjerne sluge konja prifatiše;
 zeta vode na frendiju kulu,
 kod gotove sovre zašedoše,
 te gospodsku riječ bešedaju;
 navališe sluge i sluškinje, 40
 neko dvori, neko vino služi.

Što bijaše rišćanske gospode,
 pos'jedaše, te pijahu vino:
 uvrh sovre stari Jug Bogdane,
 s desne strane uza ramo svoje
 šede zeta Strahinića Bana,
 i tu šede devet Jugovića,
 niza sovru ostala gospoda;
 ko l' je mladi, dvori gospodare. 50

No bijaše to devet šurnjaja, 50
 no šurnjaje dvore uporedo,
 dvore svekra, silna Jug-Bogdana,
 i dvorahu svoje gospodare,
 a najviše zeta ponosita;
 a sluga im jedna vino služi,
 služi vino jednom kupom zlatnom,
 zlatna kupa devet bere litar';
 ja da vidiš druge đakonije,
 đakonije, mloge gospoštine,
 kako, brate, đe je carevina! 60

Pozadugo Bane gostovao,
 pozadugo Bane začamao,
 ponosi se Bane u tazbini.
 Gospoštine što je u Kruševcu,

dosadiše jutrom i večerom
 moleći se silnu Jug-Bogdanu:
 „Gospodaru, silan Jug-Bogdane,
 ljubimo ti svilenoga skuta
 i desnicu tvoju bilu ruku,
 nu potrudi čudo i gospodstvo, 70
 i povedi mila zeta tvoga,
 nu dovedi Strahinića Bana
 u dvorove i u kuće naše,
 da mi neku poštu učinimo.“
 Svakom Juže hatar navršuje.
 Doke tako izredili bili,
 dugo bilo i vrijeme prođe,
 i zadugo Bane začamao;
 no da vidiš jada iznenada!
 Jedno jutro, kad ogrija sunce, 80
 mezil stiže i bijela knjiga
 baš od Banjske od malena grada,
 od njegove ostarjele majke,
 banu knjiga na koljeno pade;
 kad razgleda i prouči knjigu,
 al' mu knjiga dosta grdno kaže,
 knjiga kaže, đe ga kune majka:
 „Đe si, sine, Strahiniću Bane?
 Zlo ti bilo u Kruševcu vino!
 Zlo ti vino, nesretna tazbina! 90
 Viđi knjigu, nečuvenih jada!
 Izubaha jedna pade sila,
 turski, sine, od Jedrene care,
 a car pade u polje Kosovo,
 a car pade, dovede vezire,
 a vezire, nesretne većile.
 Što je zemlje te oblada care,
 svu je tursku silu podigao,

u Kosovo polje iskupio,
 pritiskao sve polje Kosovo, 100
 uvatio vode obadvije:
 pokraj Laba i vode Sitnice
 sve Kosovo sila pritislula.
 Kažu, sine, i pričaju ljudi:
 od Mramora do suva Javora,
 od Javora, sine, do Sazlije,
 do Sazlije na ćemer ćuprije,
 od ćuprije, sine, do Zvečana,
 od Zvečana kažu do Čečana, 110
 od Čečana vrhu do planine
 turska sila pritislula Kosovo.
 Pod broj, sine, na teftere kažu
 no u cara sto hiljada vojske
 nekakvoga careva spahije,
 što imaju po zemlji timare;
 i što jedu ljeba carevoga
 i što jašu konje od megdana,
 što ne nose po mlogo oruža,
 do po jednu o pojasu sablju; 120
 u Turčina, u turskoga cara,
 kažu, sine, drugu vojsku silnu –
 ognjevite janjičare Turke,
 što Jedrene drže kuću bilu,
 janjičara kažu sto hiljada;
 kažu, sine, i govore ljudi;
 u Turčina treću vojsku silnu –
 nekakoga tuku i mandžuku,
 a što huće, a što grdno tuće.
 U Turčina vojske svakojake, 130
 u Turčina jednu kažu silu,
 samovoljna Turčin' Vlah-Aliju,
 te ne sluša cara čestitoga,

za vezira nikad i ne misli,
 za carevu svu ostalu vojsku
 a koliko marve po zemljici;
 taku silu u Turčina kažu;
 on beza zla, sine, proći ne šće,
 ne šće s carem, sine, na Kosovo,
 okrenuo drumom lijevijem,
 te na našu Banjsku udario, 140
 te ti Banjsku, sine, ojadio
 i živijem ognjem popalio,
 i najdonji kamen rasturio,
 staru majku tvoju ojadio,
 sa konjem joj kosti izlomio,
 vjernu tvoju ljubiu zarobio,
 odveo je u polje Kosovo,
 ljubi tvoju ljubiu pod čadorom,
 a ja, sine, kukam na garištu, 150
 a ti vino piješ u Kruševcu!
 Zlo ti vino napokonje bilo!“
 Ja kad Bane knjigu proučio,
 muka mu je i žao je bilo,
 u obraz je šetno neveselo,
 mrke brke nisko objesio,
 mrki brci pali na ramena,
 u obraz se ljuto namrdio,
 gotove mu suze udariti.
 A vide ga starac Jug Bogdane, 160
 vide zeta jutru na uranku,
 planu Juže kako oganj živi,
 Strahiniću zetu progovara:
 „O moj zete, Bog mi s tobom bio!
 Što si, zete, jutros podranio?
 A u obraz šetno neveselo?
 Od šta si se, zete, razdertio?

Na koga si s', zete, razljutio?
 Al' se šure tebe nasmijaše,
 u jegleni ružno govoriše? 170
 Al' šurnjaje tebe ne dvoriše?
 Al' mahanu toj tazbini nađe?
 Kaži, zete, šta je i kako je?“
 Planu Bane, pa mu progovara:
 „Prođ' se, taste, stari Jug-Bogdane!
 Ja sam s šuram' bio u lijepo,
 a šurnjaje gospodske gospođe
 divno zbore, a divno me dvore,
 toj tazbini mojoj mane nema,
 no da vidiš, što sam neveseo: 180
 stiže knjiga od malene Banjske,
 baš od moje ostarjele majke.“
 Kaže jade tastu na uranku,
 kako su mu dvori poharani,
 kako su mu sluge razagnate,
 kako li je majka pregažena,
 kako li je ljuba zarobljena:
 „No moj taste, stari Jug-Bogdan!
 iako je moja danas ljuba,
 ljuba moja, al' je šćera tvoja: 190
 sramota je i mene i tebe;
 no moj taste, starac Jug-Bogdane,
 misliš li me mrtva požaliti,
 požali me dok sam u životu.
 Molim ti se i ljubim ti ruku,
 da daš mene dece devetoro,
 đecu tvoju, a šureve moje,
 da ja, taste, u Kosovo pođem,
 da potražim dušmanina moga,
 a careva grdna hainina, 200
 koji mi je roblje zarobio;

a nemoj se, taste, prepanuti,
 ni za tvoju decu ubrinuti;
 ja ću deci, mojim šurevima,
 hoću njima ruho prom'jeniti,
 a u tursko ruho oblačiti:
 oko glave bijele kauke,
 a na pleći zelene dolame,
 a na noge meneviš čakšire,
 o pojasu sablje plamenite; 210
 prizvat' sluge i kazaću junak,
 neka sluge konje osedlaju,
 osedlaju, tvrdo opasuju,
 nek prigrću mrkim međedinam'.
 Učiniću decu janjičare;
 ja ću decu šure šetovati,
 kade sa mnom bidu kroz Kosovo,
 a kroz vojsku cara na Kosovu,
 pred njima ću biti delibaša,
 nek se stide i nek se prepanu, 220
 nek se svoga boje starješine;
 kogođ stane u carevoj vojsci,
 kogođ stane s nama govoriti,
 stane turski, okrene manovski,
 ja s Turcima mogu progovorit',
 mogu turski, i mogu manovski,
 i arapski jezik razumijem,
 i nakrpat sitno arnautski;
 provodiću decu kroz Kosovo,
 svu ću vojsku tursku uvoditi, 230
 dok ja nađem dušmanina moga,
 a Turčina silna Vlah-Aliju,
 koji mi je roblje porobio;
 nek šurevi bidu u nevolji,
 el sam, taste, mogu poginuti, –

kod šureva neću poginuti.
 jali rane lasno dopanuti.“
 Kad to začu stari Jug Bogdane,
 planu Juže, kako oganj živi,
 Strahinj-Banu zetu progovara: 240
 „Strahinj-Bane, ti moj zete mili!
 Videh jutros, da pameti nemaš.
 Što mi dece išteš devetoro,
 da mi decu vodiš u Kosovo,
 u Kosovo, da ih kolju Turci,
 nemoj, zete, više progovarat’,
 ne dam dece vodit u Kosovo,
 makar šćeri nigda ne vidio.
 Mio zete, deli Strahinj-Bane!
 Rašta si se tako razdertio? 250
 Znaš li, zete? Ne znali te ljudi!
 Al’ ako je jednu noć noćila,
 jednu noćcu s njime pod čadorom,
 ne može ti više mila biti,
 bog j’ ubio, pa je to prokleta,
 voli njemu, nego tebe sine;
 neka ide, vrag je odnesao!
 Boljom ću te oženiti ljubom,
 s tobom hoću ladno piti vino,
 prijatelj biti do vijeka; 260
 a ne dam ti decu u Kosovo.“
 Planu bane kako oganj živi,
 u ijedu i toj mucu ljutoj
 ne šće viknut’ ni prizvati slugu,
 za seiza ni habera nema,
 no sam ode k đogu u ahare.
 Ja kako ga bane osedlao,
 kako li ga tvrdo opasao!
 Pa zauzda demom od čelika,

pred dvore ga vodi u avliju 270
 k binjektašu bijelu kamenu,
 pa se đogu fati na ramena;
 pogleduje devet svojih šura,
 a šurevi u zemljicu crnu.
 Ban pogleda pašenoga svoga,
 nekakoga mlada Nemanjića,
 a Nemanjić gleda u zemljicu.
 Kad pijahu vino i rakiju,
 svi se fale za dobre junake,
 fale s' zetu i Bogom se kunu: 280
 „Volimo te, Strahiniću Bane,
 no svu zemlju našu carevinu!“
 Al' da vidiš jada na nevolji!
 Banu jutros nema prijatelja:
 nije lasno u Kosovo poći.
 Viđe Bane, đe mu druga nema,
 sam otide poljem kruševačkim.
 Ja kad bio niz široko polje,
 obzire se ka Kruševcu b'jelu,
 neće li se šure prišetiti, 290
 neće li se njima ražaliti;
 a kad viđe jutros na nevolji
 đe mu nema glavna prijatelja,
 pade na um, pa se došetio
 za njegova hrta Karamana,
 koga voli nego dobra đoga,
 te priviknu iz bijela grla,
 ostalo je hrče u aharu;
 začu glasa, hitro potrčalo,
 dok u polju pristiže đogina, 300
 pokraj đoga hrče poskakuje,
 a zlatan mu litar pozvekuje,
 milo bilo, razgovori s' bane.

Ode Bane na konju đoginu,
 te prijede polja i planine.
 Ja kad dođe u polje Kosovo,
 kad sagleda po Kosovu silu,
 al' se Bane malo prepanuo,
 pa pomenu Boga istinoga,
 u ordiju Tursku ugazio. 310
 Ide Bane po polju Kosovu,
 ide Bane na četiri strane,
 traži Bane silna Vlah-Aliju,
 al' ne može Bane da ga nađe;
 spušta s' Bane ka vodi Sitnici,
 na jedno je čudo nagazio:
 na obali do vode Sitnice
 jedan zelen tu bijaše čador,
 širok čador polje pritisnuo,
 na čadoru od zlata jabuka; 320
 ona sija, kako jarko sunce,
 pred čadorom pobijeno koplje,
 a za koplje vranac konjic svezan;
 na glavi mu maha stambolija,
 bije nogom desnom i lijevom.
 Kad to viđe Strahinjicu Bane,
 prohesapi i umom premisli:
 baš je čador silna Vlah-Alije! –
 te đogina konja prigonjaše.
 Koplje junak skide sa ramena, 330
 te čadoru vrata otvorio
 a da vidi ko je pod čadorom;
 ne bijaše silan Vlah-Alija,
 no bijaše jedan stari derviš:
 bijela mu prošla pojas brada;
 s njime nema nitko pod čadorom, –
 bekrija je taj nesrećan derviš:

pije Turčin vino kondijerom,
 no sam lije, no sam čašu pije,
 krvav derviš bješe do očiju. 340
 Kad ga vide Strahiniću Bane,
 te mu selam turski nazivaše,
 pijan derviš okom razgledaše,
 pa mu mučnu riječ progovara:
 „Da si zdravo, deli Strahin-Bane,
 od malene Banjske kraj Kosova!“
 Planu Bane, prepanu se ljuto,
 te dervišu turski odgovara:
 „Bre, dervišu, nesretna ti majka!
 Rašta piješ, rašta se opijaš, 350
 te u piću grdno progovaraš
 i Turčina zoveš kaurinom?
 Šta pominješ nekakoga Bana?
 Ovo nije Strahiniću Bane,
 no ja jesam carevi delija;
 jedeci se carski pokidaše,
 u ordiju tursku pobjegoše,
 sve delije hitro potrčāše,
 da jedeke caru pofatamo;
 ako kaŹem caru, ja veziru, 360
 koju si mi riječ bešedio,
 hoćeš, stari, jada dopanuti.“
 Grohotom se derviš osmjenuo:
 „Ti delijo, Strahiniću Bane!
 Znaš li, Bane, ne znali te jadi!
 Da sam sade na Goleč planini,
 da te vidim u carevoj vojsci,
 poznao bih tebe i đogina,
 i tvojega hrta Karamana,
 koga voliš nego dobra đoga. 370
 Znaš li, Bane, od malene Banjske!

Poznajem ti čelo kako ti je,
 i pod čelom oči obadvije,
 i poznajem oba mrka brka.
 Znaš li, Bane, ne znalo te čudo!
 Kad zapadoh ropstva u vijeku,
 panduri me tvoji uhitaše
 u Suhari, vrhu na planini,
 u ruke me tvoje dodadoše,
 ti me baci na dno od tamnice, 380
 te robovah i tamnicu trpljeh
 i začamah za devet godina,
 devet prođe, a stiže deseta,
 a tebe se, Bane, ražalilo,
 te ti zovnu Rada tamničara,
 tvoj tamničar na tamnička vrata,
 izvede me k tebe u avliju.

Znaš li, Bane, znaš li Strahiniću,
 kad zapita i mene upita:
 ‘Ropče moje, zmijo od Turaka, 390
 đe propade u tamnici mojoj!
 Mož’ li s’, robe, junak otkupiti?’
 Ti me pitaš, ja pravo kazujem:

‘Mogao bih život otkupiti,
 tek da mi se dvora dovatiti,
 očevine i pak postojbine;
 imao sam nešto malo blaga,
 mloge lave i mloge timare,
 mogao bih otkup sastaviti;
 al’ mi, Bane, vjerovati nećeš 400
 da me pustiš dvoru bijelome:
 tvrda ću ti jamca ostaviti,
 tvrda jamca, Boga istinoga,
 drugog jamca božu vjeru tvrdu,
 kako ću ti otkup donijeti.’

I ti, Bane, povjerova mene,
 i pušti me dvoru bijelome:
 očevini i toj postojbini;
 a kad dođoh grdnoj postojbini,
 tamo su me jadi zabušili: 410
 u dvorove, postojbinu moju,
 u dvorove kuga udarila,
 pomorila i muško i žensko,
 na odžaku niko ne ostao,
 no ti moji dvori propanuli,
 propanuli, pa su opanuli,
 iz duvara zovke proniknule;
 što su bili lavi i timari,
 pojagmili Turci na miraze;
 kad ja videh dvore zatvorene: 420
 nesta blaga, nesta prijatelja;
 nešto mislih, pa na jedno smislih:
 mezilskih se ja dofatih konja,
 te otidoh gradu Jedrenetu,
 odoh k caru i odoh k veziru;
 vide vezir, pa dokaza caru,
 ja kakav sam junak za megdana;
 ođede me carevi vezire,
 ođede me i čador mi dade;
 car mi dade od megdana vranca, 430
 i dade mi svijetlo oružje;
 potpisa me carevi vezire,
 da sam vojnik caru dovijeka;
 a ti, Bane, danas k mene dođe
 da ti uzmeš tvoje dugovanje,
 a ja, Bane, ni dinara nemam.
 Strahiniću, jada dopanuo!
 Će ti dođe, da pogineš ludo
 u Kosovu u vojsci carevoj?!“

Vide Bane, poznade derviša, 440
 od dogata konja ots'jedaše,
 pak zagrli stariša derviša:
 „Bogom brate, starišu dervišu,
 na poklon ti moje dugovanje!
 Ja ne tražim, brate, ni dinara,
 ni ja tražim tvoje dugovanje,
 no ja tražim silna Vlah-Aliju,
 koji mi je dvore rasturio,
 koji mi je ljubuzarobio;
 kaži mene, starišu dervišu, 450
 kaži mene moga dušmanina!
 Bratimim te i jošte jedanput:
 nemoj mene vojsci prokazati,
 da me vojska turska ne opkoli.“
 No se derviš Bogom proklinjaše:
 „Ti sokole, Strahiniću Bane,
 tvrđa mi je vjera od kamena;
 da ćeš sade sablju povaditi,
 da ćeš pola vojske pogubiti,
 nevjere ti učiniti neću, 460
 ni tvojega ljeba pogaziti:
 iako sam bio u tamnici,
 dosta si me vinom napojio,
 bijelijem ljebom naranio,
 a često se sunca ogrijao,
 puštio si mene veresijom;
 ne izdadoh ni dodadoh tebe;
 ne svjerovah, ali nemah otkud;
 od mene se nemoj pobožati.
 A što pitaš i razbiraš Bane, 470
 za Turčina silna Vlah-Aliju,
 on je bijel čador razapeo
 na Goleču visokoj planini;

tek ti hoću, Bane, progovorit:
 jaši đoga, bježi iz Kosova,
 el ćeš, Bane, poginuti ludo:
 u sebe se pouzdati nemoj,
 ni u ruku, ni u britku sablju,
 ni u tvoje koplje otrovano. 480
 Turčinu ćeš na planinu doći,
 hoćeš doći, al' ćeš grdno proći:
 kod oruža i kod konja tvoga
 živa će te u ruke fatiti,
 hoće tvoje salomiti ruke,
 živu će ti oči izvaditi.“
 Nasmija se Strahiniću Bane:
 „Bogom brate, starišu dervišu,
 ne žali me, brate, od jednoga,
 tek me vojsci turskoj ne prokaži.“
 A Turčin mu riječ progovara: 490
 „Čuješ li me, deli Strahin-Bane,
 tvrđa mi je vjera od kamena;
 da ćeš sade đoga naljutiti,
 da ćeš sade sablju povaditi,
 da ćeš satrt' pola caru vojske,
 nevjere ti učiniti neću,
 ni Turcima prokazati tebe.“
 Zbori Bane, pa podrani otlen,
 obraća se sa konja đogina:
 „O moj brate, starišu dervišu, 500
 pojiš konja jutrom i večerom,
 pojiš konja na vodi Sitnici,
 nu uvjedžbaj, i pravo mi kaži,
 đe su brodi na toj vodi ladnoj,
 da ja moga konja ne uglibim?“
 A derviš mu pravo progovara:
 „Strahin-Bane, ti sokole srpski,

tvome đogu i tvome junaštvu
 svud su brodi đe god dođeš vodi.“
 Ban udari, vodu prebrodio, 510
 i primi se na konju đoginu,
 primi s' Bane uz Goleč planinu,
 on je ozdo, a sunašce ozgo,
 te ogrija sve polje Kosovo,
 i obasja svu carevu vojsku.
 Al' da vidiš silna Vlah-Alije!
 Svu noć ljubi Strahinovu ljubu
 na planini Turčin pod čadorom;
 u Turčina grdan adet bješe:
 kail svaki zaspat' na uranku, 520
 na uranku, kad ogr'jeva sunce;
 oči sklopi, te boravi sanak;
 koliko je njemu mila bila
 ta robinja ljuba Strahinova,
 panuo joj glavom na kriocice,
 ona drži silna Vlah-Aliju,
 pa čadoru otvorila vrata,
 ona gleda u polje Kosovo,
 te ti tursku silu razgleduje,
 pregleduje kaki su čadori, 530
 pregleduje konje i junake;
 za jad joj se oči otkinuše,
 te poglednu niz Goleč planinu,
 vide okom konja i junaka.
 Kako vide i okom razgleda,
 Turčina je dlanom ošinula,
 ošinu ga po desnom obrazu,
 ošinu ga, pa mu progovara:
 „Gospodare, silan Vlah-Alija,
 nu se digni, glavu ne digao! 540
 Nu opasuj mukadem pojasa,

i pripasuj svijetlo oružje,
 eto k nama Strahinića Bana,
 sad će tvoju glavu ukinuti,
 sad će mene oči izvaditi.“
 Planu Turčin kako oganj živi,
 planu Turčin i okom poglednu,
 pa se Turčin grotom nasmijao:
 „Duša moja, Strahinova ljubo,
 čudno li te vlašče prepanulo, 550
 od njega si džasa zadobila!
 Kad t' odvedem gradu Jedrenetu,
 Ban će ti se i onđe prizirat!
 Ono nije Strahiniću Bane,
 već je ono carev delibaša,
 k mene ga je care opravio,
 jal' je care, jal' Memed vezire,
 da me care zove na predaju,
 da ja vojsku caru ne rasturam:
 prepali se carevi veziri 560
 da im počem sablju ne udarim;
 no da možeš okom pogledati,
 ti se, dušo, nemoj prepanuti,
 kad potegnem moju britku sablju,
 te ošinem car'va delibašu,
 neka drugog već ne šilje k mene!“
 Strahinova progovara ljuba:
 „Gospodare, silan Vlah-Alija,
 ta l' ne vidiš, ispale ti oči!
 Ono nije carevi delija – 570
 moj gospodar Strahiniću Bane:
 ja poznajem čelo kako mu je
 i pod čelom oči obadvije,
 i njegova oba mrka brka,
 i pod njime puljata đogata,

i žutoga hrta Karamana;
 ne šali se glavom, gospodaru!“
 Ja kad začu Ture Vlah-Alija,
 kako li se Ture pridrnulo,
 te poskoči na lagane noge, 580
 opasuje mukadem-pojasa,
 a pinjale ostre za pojasa,
 i tu britku sablju pripasuje,
 a sve vrana konja pogleduje.
 U to doba Bane pristasio,
 mudar Bane, pak je ištetio:
 na jutru mu ne zva dobro jutro,
 niti turski selam nazivaše,
 no mu grdnu riječ progovara:
 „A ti li si, jedan kopilane, 590
 kopilane, carev hainine!
 Čije li si dvore poharao?
 Čije li si roblje porobio?
 Čiju l' ljubiš pod čadorom ljubu?
 Izlazi mi na megdan junački!“
 Skoči Turčin ka' da se pridrnu,
 jednom kroči, do konja dokroči,
 drugom kroči, konja pojahao,
 pritegnu mu obadva dizđena.
 Al' ne čeka Strahiniću Bane, 600
 no na njega đoga nagonjaše,
 pa na njega bojno koplje pušti;
 udari se junak na junaka,
 pruži ruke silan Vlah-Alija,
 u ruku mu koplje ufatio,
 pa ti Banu riječ progovara:
 „Kopilane, Strahiniću Bane,
 a šta li si, vlašče, premislio?
 Nijes' ovo babe šumadijske,

da razgoniš i da nabrekuješ, 610
 no je ovo silan Vlah-Alija,
 što s' ne boji cara ni vezira,
 što j' u cara vojske državine,
 čini mi se sva careva vojska,
 kao mravi po zelenoj travi;
 a ti, more! megdan da dijeliš!“
 To mu reče, bojno koplje pušti,
 od prve ga obraniti šćaše;
 Bog pomože Strahiniću Banu,
 ima đoga konja od megdana: 620
 kako koplje na planini zviznu,
 soko đogo pade na koljena,
 iznad njega koplje preletilo,
 udarilo o kamen studeni,
 na troje se koplje salomilo:
 do jabuke i do desne ruke.
 Dok satrše ona koplja bojna,
 potegoše perne buzdohane:
 kad udara silan Vlah-Alija,
 kad udara Strahinića Bana, 630
 iz sedla ga konju izgonjaše,
 a na uši đogu nagonjaše,
 bog pomaže Strahiniću Banu,
 ima đoga konja od megdana,
 što ga danas u srbina nema,
 u srbina, niti u turčina,
 uzmahuje i glavom i snagom,
 te u sedlo baca gospodara.
 Kad udara Strahiniću Bane,
 mučnu alu silna Vlah-Aliju, 640
 iz sedla ga maći ne mogaše,
 tonu vrancu konju do koljena
 u zemljicu noge sve četiri.

Buzdohane perne polomiše,
 polomiše, i pera prosuše,
 pa su britke sablje povadili,
 da junački megdan podijele.
 No da vidiš Strahinića Bana!
 Kažu ima sablju o pojasu:

kovala su sablju dva kovača, 650
 dva kovača i tri pomagača,
 od nedelje opet do nedelje,
 od čelika sablju pretopili,
 u ostricu sablju ugodili;
 Turčin manu, a dočeka bane,
 na sablju mu sablju dočekaao,
 po pola mu sablju prešekaao,
 viđe Bane, pa se razradova,
 ljuto savi i otud i otud,

eda bi mu glavu ošekaao, 660
 jal' Turčinu ruke obranio;
 udari se junak na junaka;
 ne da Turčin glavu ukinuti,
 ne da svoje ruke ištetiti,
 no se brani s onom polovinom;
 polovinu na vrat naturaše,
 i svojega vrata zaklanjaše,
 i Banovu sablju oštrpkuje,
 sve otkida po komat i komat.

Obadvije sablje išeškoše, 670
 do balčaka sablje dogoniše,
 pobaciše njine odlomčine,
 od hitirijeh konja odskočiše,
 za bila se grla dovatiše,
 te se dvije ale poniješe
 na Goleču na ravnoj planini;
 nosiše se ljetnji dan do podne,

dok Turčina pjene popanuše,
 bijele su kako gorski snijeg,
 Strahin-Bana b'jele, pa krvave, 680
 iskrvavi niz prsi haljine,
 iskrvavi čizme obadvije.
 A kad Banu muka dosadila,
 tada Bane riječ progovara:
 „Ljubo moja, tebe Bog ubio!
 Koje jade gledaš na planini?
 No ti podbi jedan komat sablje,
 udri, ljubo, mene, ja Turčina:
 misli, ljubo, koga tebe drago.“
 Ali Turčin ljuto progovara: 690
 „Dušo moja, Strahinova ljubo,
 nemoj mene, no udri Strahina,
 nigda njemu mila biti nećeš,
 prijekorna biti dovijeka:
 koriće te jutrom i večerom
 đe si bila sa mnom pod čadorom;
 mene biti mila dovijeka,
 odvešću te Jedrenetu gradu,
 narediću tridest sluškinjica,
 nek ti drže skute i rukave, 700
 raniću te medom i šećerom,
 okititi te dukatima
 savrh glave do zelene trave;
 udri sada Strahinića Bana!“
 Žensku stranu lasno prevariti:
 lako skoči, ka' da se pomami,
 ona nađe jedan komat sablje,
 zavi komat u vezeni jagluk,
 da joj bilu ruku ne obrani,
 pa obleće i otud i otud, 710
 čuva glavu Turčin' Vlah-Alije,

a ošinu gospodara svoga,
 gospodara Strahinića bana,
 povrh glave po čekrk-čelenci
 i po njeg'vu bijelu kauku,
 prešeče mu zlatali čelenku,
 i prešeče bijela kauka,
 malo rani glavu na junaku,
 poli krvca niz junačko lice,
 šćaše zalit oči obadvije. 720

Prepade se Strahiniću Bane,
 đe pogibe ludo i bezumno,
 a nešto se Bane domislio,
 viknu Bane iz bijela grla
 nekakoga hrta Karamana,
 što je hrče na lov naučio,
 viknu Bane i opet priviknu,
 skoči hrče i odmah dotrča,
 te Banovu ljubvu dovatilo;
 al' je ženska strana strašivica, 730

strašivica svaka od paščadi,
 baci komad u zelenu travu,
 ljuto vrisnu, daleko se čuje,
 žuta hrta za uši podbila,
 te se š njime kolje niz planinu,
 a Turčinu oči ispadoše,
 koliko mu nešto žao bješe,
 te on gleda, što se čini s njome;
 ali Banu druga snaga dođe,
 druga snaga i srce junačko, 740
 te omanu tamo i ovamo,
 dok Turčina s nogu ukinuo.
 Koliko se Bane uostrio,
 on ne traži ništa od oruža,
 no mu grlom Bane zapinjaše,

a pod grlo zubom dovatiše,
 zakla njega kako vuče jagnje.
 Skoči Bane, pa iz grla viknu,
 te nabreknu onog hrta žuta,
 doke svoju kurtalisa ljubiu. 750
 Zape ljubia bježad niz planinu,
 ona šćaše bježad u Turaka,
 ne dade joj Strahiniću Bane,
 za desnu je ruku uhitio,
 privede je k puljatu đogatu,
 pa se đogu fati na ramena,
 turi ljubiu za se na đogina,
 pa pobježe Bane uprijeko,
 uprijeko, ali poprijeko,
 otkloni se od te sile turske, 760
 te dolazi u ravna Kruševca,
 u Kruševac, u tazbinu svoju.
 Viđe njega starac Jug Bogdane,
 a srete ga devet milih šura,
 ruke šire, u lica se ljube,
 za lako se upitaše zdravlje.
 A kad viđe stari Jug Bogdane
 obranjena zeta i čelenku,
 prosu suze niz gospodsko lice:
 „Vesela ti naša carevina! 770
 Međer ima u cara Turaka,
 međer ima silnijeh junaka,
 koji zeta obraniše moga,
 koga danas u daleko nema.“
 Šurevi se njemu prepadoše.
 Progovara Strahiniću bane:
 „Nemoj mi se, taste, raskariti,
 ni vi, moje šure, prepanuti:
 u cara se ne nađe junaka,

da dohaka mene i obrani; 780
 da vi kažem ko me obranio,
 od koga sam rane dopanuo:
 kad dijelih megdan sa Turčinom,
 o moj taste, stari Jug-Bogdane.
 onda mene ljuba obranila,
 ljuba moja, mila šćera tvoja,
 ne šće mene, pomože Turčinu.“
 Planu Juže kako oganj živi,
 viknu Juže dece devetoro: 790
 „Povadite nože devetore,
 na komate kuju iskidajte.“
 Silna đeca baba poslušasaše,
 te na svoju sestru kidisaše,
 al' je ne da Strahiniću Bane,
 šurevima riječ govoraše:
 „Šure moje, devet Jugovića,
 Što se, braćo, danas obrukaste?
 Na koga ste nože potrgnuli?
 Kad ste, braćo, vi taki junaci,
 kamo noži, kamo vaše sablje, 800
 te ne biste sa mnom na Kosovu,
 da činite s Turcima junaštvo,
 desite se mene u nevolji?
 Ne dam vašu sestru poharčiti,
 bez vas bih je mogao stopiti,
 al' ću stopit svu tazbinu moju,
 nemam s kime ladno piti vino;
 no sam ljubi mojoj poklonio.“
 Pomalo je takijeh junaka,
 ka' što bješe Strahiniću Bane. 810

SESTRA LEKE KAPETANA

Od kako je svijet postanuo,
 nije veće čudo nastanulo,
 ni nastalo, ni se đegođ čulo,
 što kazuju čudo u Prizrenu,
 u nekakva Leke kapetana:
 kažu čudo Rosandu đevojku.
 Ja kakva je, jada ne dopala!
 Što je zemlje na četiri strane,
 butun zemlje turske i kaurške,
 da joj druge u svu zemlju nije – 10
 ni bijele bule ni vlahinje,
 niti ima tanane latinke;
 ko j' vidio vilu na planini,
 ni vila joj, brate, druga nije.
 Đevojka je u kavezu rasla,
 kažu, rasla petnaest godina,
 ni videla sunca ni mjeseca,
 danas čudo ode po svijetu.
 Ode haber od usta do usta,
 dok se začu u Prilipa grada, 20
 začu junak Kraljeviću Marko.
 To je Marku vrlo milo bilo,
 nju mi fale, a njega ne kude,
 misli Marko, bila bi mu ljuba,
 a Leka je krasan prijatelju,
 imao bi s kime piti vino
 i gospodsku riječ progovorit.
 Zove Marko sestru i prizivlje:
 „Nu pohitaj, sestro, na čardake,
 te otvori sanduk na čardaku, 30

izvadi mi gospodsko odelo,
 što sam, sestro, bio pripremio,
 kad s' oženim, ja da se obučem;
 mislim, sestro, danas polaziti
 u Prizrena pod Šaru planinu,
 da isposim u Leke devojkju;
 kad isposim, sestro, i dovedem,
 i tebe ću onda udomiti.“

Brže sestra trči na čardake,
 otvori mu sanduk na čardaku, 40
 razloži mu gospodske haljine.

Kad s' obuče Kraljeviću Marko,
 udri čohu i udri kadifu,
 i na glavu kalpak i čelenku,
 i na noge kovče i čakšire,
 svaki čifti od dukata žuta,
 i opasa sablju dimiskiju,
 zlatne kite biju po zemljici,
 u zlato je sablja oblivena, 50
 u ostricu ostra i ugodna;

a sluge mu konja izvedoše,
 osedlali sedlom od pozlate,
 pokrili ga čohom do kopita,
 povrh svega puli risovina,
 zauzdali đemom od čelika.

Na pohodu Marko ištetio:
 viknu sluge, trči podrumdžija,
 među sobom vino doniješe,
 do dva čabra crvenoga vina: 60
 jedan daše konju od megdana,
 krvav konjic do ušiju dođe,
 drugi popi na pohodu Marko,
 krvav Marko do očiju dođe;
 a kad ala alu pojahala,

fatio se polja prilipskoga.
 Prođe polje i prođe planine,
 stiže Marko blizu do Kosova,
 ne šće Marko ravnoj Dmitrovici,
 no okrenu prvoj raskrsnici,
 ode pravo pobratimu svome, 70
 pobratimu vojvodi Milošu.
 A kad bio poljem ispod grada,
 vide njega vojvoda Milošu,
 vide njega sa bijele kule,
 te prizivlje svoje mloge sluge:
 „Sluge moje, otvor’te kapiju!
 Izidite polju širokome,
 ufatite druma širokoga,
 kape, đeco, tur’te pod pazuhe,
 poklon’te se do zemljice crne, 80
 eto k mene pobratima Marka;
 nemojte mu skutu obiskivat,
 nemojte mu sablju privatati,
 ni vi k Marku blizu prilaziti;
 može biti, da je ljutit Marko,
 može biti, da je pijan Marko,
 pa vas može s konjem pregaziti
 i grdnijeh, đeco, ostaviti!
 Dok uide Marko u kapiju
 i sa mnom se u lice poljubi, 90
 ondaj Marku konja prifatite!
 A ja ću ga vodit na čardake.“
 Brže sluge otvoriš’ kapiju,
 i u polju susretoše Marka,
 Ali Marko sluge ne gledaše,
 no mimo njih konja progonjaše,
 u kapiju konja prigonjaše,
 u kapiju konja odjanuo.

A išeta vojvoda Milošu,
 sreće Marka pobratima svoga, 100
 ruke šire, te s' u lica ljube.
 Pozivlje ga Miloš na čardake,
 zape Marko, ne će na čardake:
 „Neću tebe, pobro, na čardake,
 nemam kade, pobro, gostovati;
 no al' čuješ, ali i ne čuješ
 u Prizrenu u bijelu gradu
 poglavicu Leka kapetana,
 i u Leke čudno čudo kažu, 110
 čudno čudo, Rosandu đevojku:
 što je zemlje na četiri strane,
 butun zemlje turske i kaurse,
 da joj druge u svu zemlju nema
 ni bijele bule ni vlahinje,
 niti ima tanane latinke;
 ko j' vidio vilu na planini,
 ni vila joj, brate druga nije.
 A nju fale, a ni nas ne kude,
 a danas smo oba pobratimi, 120
 desili se oba neženjeni.
 Gori nam se, brate, posmijaše,
 i gori se od nas iženiše,
 iženiše i porod imaše,
 mi ostasmo, brate, za ukora.
 Mi imamo trećeg pobratima,
 Krilatoga Relju u Pazaru
 više Raške, više vode ladne,
 mi smo braća vjerna od postanja.
 No s' obuci, što se možeš ljepše, 130
 i ponesi blaga nekoliko,
 pones' zlatan prsten na đevojku,
 pozvaćemo Relju Krilatoga,

kad odemo zdravo u Prizrena,
 nek nas vidi Leka i devojka,
 neka pođe, za koga joj drago:
 jedan da je hitar đuveglija,
 a dvojica da su dva đevera,
 s Lekom da smo glavni prijatelji.“
 Začu Miloš, i milo mu bilo,
 ostavio u avliji Marka, 140
 Miloš ode na tanke čardake,
 te oblači divno odijelo:
 samur kalpak i čekrk čelenku,
 a na sebe tri kata haljina,
 i prigrnu kolastu azdiju,
 koje danas ni u kralja nema,
 otišlo je tridest česa blaga
 dok iznutra udrio postavu,
 a s lica joj ni hesapa nema,
 tu je mlogo blago satrošeno; 150
 a sluge mu Ždrala izvedoše,
 Dok s' obuče vojvoda Milošu,
 al' se Marko vina napojio,
 popio je ravan čabar vina,
 drugim čabrom konja napojio.
 Ja da ti je okom pogledati,
 pogledati vojvodu Miloša!
 Veseo ti Marko đuveglija
 kod ovoga vojvode Miloša!
 U visinu da većega nema, 160
 u plećima poširega nema.
 Kako li je lice u junaka!
 Kake li su oči obadvije!
 Kakvi li su oni mrki brci!
 Tanki brci pali na ramena.
 Blago onoj, koja će ga uzet!

- Dobrijih se konja dofatiše,
otidoše ravnoj Dmitrovici,
spuštiše se ka Jenji Pazaru
pokraj Raške pod Reljine dvore. 170
Vide Relja, srete pobratime,
ruke šire, u lica se ljube,
u kapiju konje razjahaše,
hitre sluge konje prifatīše.
Pozivlje ih Relja na čardake,
ne šće Marko, no Relji bešedi:
„Mi nećemo, pobro, na čardake,
ni na čardak, ni na tanku kulu.“
Sve mu kaza, kud su pohodili:
„Hajde Relja, hajde pobratime, 180
mi ćemo te malo počekati,
ođeni se što se možeš ljepše,
nek ti sluge konja osedlaju.“
Relja bio jedva dočekao.
Ja da ti je okom pogledati,
kad s' obuče jedan krilat junak!
No da vidiš divna đuveglije,
đuveglije, Relje Krilatoga!
Nije šala jedan krilat junak!
Nije šala krila i okrilje! 190
A jadan ti prema njemu Marko!
I jadan ti Miloš vojevoda!
Vilovita konja pojahao.
Udariše poljem širokijem
pokraj Raške, pokraj vode ladne,
na brodove vodi udariše,
prijedoše vodu Jošanicu,
sedamdeset i sedam brodova,
fatiše se sela Kolašina,
spuštiše se ravnoj Metohiji, 200

na Senovca sela udariše,
 na Senovca i pak Orahovca,
 Metohiju ravnu prijedoše,
 fatiše se polja prizrenskoga
 ispod Šare visoke planine.
 Podaleko u polju bijahu,
 a viđe ih Leka kapetane,
 pak dovati durbin od biljura,
 da pogledne ko je i otkud je,
 eli vidi Leka kapetane 210
 valjaane konje i junake.
 Kako durbin na oko turio,
 pozna Leka tri srpske vojvode,
 pozna Leka, za čudo mu bilo,
 i malo se Leka prepanuo.
 Viknu Leka iz bijela grla,
 viknu Leka i prizivlje sluge:
 „Sluge moje, otvor’te kapiju!
 Sluge moje, polju pohitajte!
 Idu k mene tri srpske vojvode, 220
 ništa ne znam šta je i kako je,
 ništa ne znam, je l’ nam zemlja mirna.“
 Brže sluge otvoriš’ kapiju,
 podaleko polju izlaziše,
 pokloniše s’ do zemljice crne.
 Al’ vojvode sluge ne gledaju,
 u kapiju konje ugoniše.
 Tada sluge njima dopadoše,
 vitezove konje prifatīše.
 A išeta Leka kapetane, 230
 u avliji tri vojvode sreće,
 ruke šire, te s’ u lica ljube,
 za junačko pitaju se zdravlje,
 za bile se ruke uvatiše,

idu, brate, na tanke čardake.
 Kad dođoše vrhu na čardake,
 kudgođ Marko zemlju prohodio,
 ničemu se nije začudio,
 ni se Marko od šta zastidio, 240
 tu s' začudi Marko i zastide,
 kad u Leke sagleda čardake
 i Lekinu vide gospoštinu.
 Od šta bješe na čardak prostirka?
 Bješe čoha čardaku do vrata,
 a po čosi lijepa kadifa.
 No kaki su u Leke dušeci!
 Kaki li su pod glavu jastuci!
 Sve od suha zlata ispleteni.
 Po čardaku mlogi čiviluci, 250
 đe se vješa gospodsko oružje,
 čiviluci od bijela srebra.
 Što bijahu na čardak stolovi,
 stolovi su od bijela srebra,
 a jabuke od suhoga zlata.
 Na čardaku na lijevu stranu,
 tu bijaše sovra postavljena,
 niza sovru vino natočeno,
 u zlačane kupe napunjeno,
 uvrh sovre jedna kupa šedi, 260
 kupa bere devet litar' vina,
 al' je kupa od suhoga zlata,
 to je kupa Leke kapetana.
 Tome se je Marko začudio.
 Pozivlje ih Leka kapetane,
 uvrh sovre mjesto načinio,
 vojvode je jedva dočekao.
 Onda hitre dopadoše sluge,
 te sa sovre kupe podigoše,

u ruke ih daše vojvodama,
 a najprvom gospodaru svome, 270
 gospodaru Leki kapetanu.
 Dosta bješe vina izdabila
 i u sovru svake gospoštine
 i od mlogo ruku đakonije.
 Piše vino pa i začamaše
 od neđelje opet do neđelje.
 Marko često okom pogleduje,
 pogleduje oba pobratima,
 a koji će Leki pomenuti,
 progovorit riječ za đevojku. 280
 Kako Marko u njih pogleduje,
 on' preda se u zemljicu crnu:
 nije lasno Leki pomenuti,
 onakome glavnome junaku!
 Kad se Marko vide na nevolji,
 za nevolju riječ progovori:
 „Poglavice, Leko kapetane,
 mi siđesmo i mi pismo vino,
 o svačemu, Leko, bešedismo,
 sve te gledam, sve te osluškujem, 290
 a kad ćeš me Leko, priupitat:
 što smo daljnu zemlju pohodili
 i mi naše konje umorili?
 A ti, Leko, ne šće da upitaš.“
 Udari se junak na junaka,
 udari se pamet sa pameću,
 te mu Leka čudno odgovara:
 „O vojvodo, Kraljeviću Marko,
 kako bih te, brate, upitao,
 kad si, Marko, davno ištetio, 300
 što počešće k meni ne idete,
 da s' za lako zdravlje upitamo

i mi rujna vina napojimo,
 i vidimo, je l' nam zemlja mirna?
 Vi ste k mene, ja ću sutra k vama.“
 S riječima dočeka Marka,
 za dugo mu Marko ne mučao,
 no mu drugu Marko progovara:
 „Sve je tako, Leko kapetane!
 Al' ti drugu hoću bešediti, 310
 bešediti, a dosta je stidno:
 nama teški glasi dosadiše
 a u tebe čudo kazujući,
 čudno čudo, ponositu Rosu,
 što je zemlje na četiri strane,
 butun Bosne i Urumenlije,
 što je Šama i što je Misira,
 Aćolije i Anadolije,
 i vlaških sedam kraljevina,
 da joj druge u svu zemlju nije. 320
 A nju fale, a i nas ne kude.
 Mi smo došli, Leko kapetane,
 da u tebe prosimo devojku.
 Sva trojica jesmo pobratimi,
 sva trojica jutros neženjeni.
 Podaj sestru za koga ti drago,
 biraj zeta koga tebe drago:
 jedan da je hitar đuveglija,
 a dvojica da su dva đevera,
 s tobom da smo glavni prijatelji.“ 330
 Planu Leka, pa se namrdio:
 „Prođi me se, vojvoda Marko!
 Nemoj prsten vaditi na devojku,
 ni vaditi prosačku bukliju:
 što sam junak u boga želio,
 to sam danas jedva dočeka,

da ja stečem take prijatelje.
 Al' da tebe jednu muku kažem:
 što si čuo, ti vojvoda Marko,
 da ljepote ne ima đevojci, 340
 istina je baš što ljudi kažu.
 Al' je sestra moja samovoljna,
 ne boji se nikoga do boga,
 a za brata ni habera nema:
 sedamdeset i četiri prosca
 što su sestri doslen dohodila,
 svakom sestra nahodi mahanu,
 kod prosaca brata zastidila.
 Ne smijem ti prsten privatiti
 ni popiti prosačku bukliju, 350
 ako sestra šutra ne šće poći,
 kako ću ti onda odgovorit?“
 Grohotom se Marko nasmijao,
 pa ti Leki riječ progovara:
 „Avaj Leka, vesela ti majka!
 a kakav bi bio starješina
 te suditi jednom zemljom ravnom,
 pa se tebe sestra ne bojati!
 Kunem ti se i bogom i vjerom,
 da je moja u Prilipu mome, 360
 pa kad ona ne bi poslušala,
 ja bih njene ruke ošekao,
 il' njezine oči izvadio.
 A čuješ li, Leko kapetane,
 ako s' bojiš mile seke tvoje,
 molim ti se, kao starijemu,
 nu otidi na bijelu kulu,
 idi, Leka, đe ti šedi seka,
 te se moli, dovedi je amo,
 neka ona sagleda vojvode, 370

belći dosle nije ni videla.
 Tvoju sestru, Leka, oslobodi,
 neka pođe, za koga joj drago,
 a mi braća kavge ne imamo:
 jedan da je đuveglija njezin,
 a dvojica da su dva đevera,
 s tobom da smo krasni prijatelji.“
 Skoči Leka, riječ ne poreče,
 ode Leka na visoku kulu,

380

te Rosandi sestri kazivaše:
 „Hajde, sele, ponosita Roso,
 hajde, sele, na tanke čardake!
 Zapalo ti u vijeku tvome,
 da obiraš tri srpske vojvode,
 što ih danas u svijetu nema,
 da ti bratac steče prijatelje,
 a ti, sele, da s' udomiš divno.“
 Sestra bratu riječ progovara:
 „Hajde, brale, na tanke čardake,
 te pij š njima vino i nazdravljaj,
 eto sestre na tanke čardake.“

390

Ode Leka odmah k vojvodama,
 te šedahu braća na čardaku,
 stade zveka visoka čardaka,
 zazvečaše sitni basamaci,
 potkovice sitne na papučam',
 al' eto ti buljuk đevojaka,
 među njima Rosanda đevojka.
 A kad Rosa dođe na čardake,
 sinu čardak na četiri strane

400

od njezina divna odijela,
 od njezina stasa i obraza.
 Poglednuše tri srpske vojvode,
 poglednuše, pa se zastidiše,

zaisto se Rosi začudiše.
 Mlogo Marko čuda sagledao,
 i viđao vile na planini,
 i imao vile posestrime,
 ni od šta se nije prepanuo,
 ni s' oda šta Marko zastidio. 410
 Baš se Rosi bješe začudio,
 i od Leke s' malo zastidiše,
 poglednuše u zemljicu crnu.
 A to gleda Leka kapetane,
 gleda sestru, pogleda vojvode,
 neće l' koji junak progovorit
 jali s njime, jal' s tankom đevojkom.
 A kad vide, đe vojvode muče,
 on ti sestru razumljuje svoju:
 „Biraj, sele, koga tebe drago 420
 a od ove tri vojvode mlade:
 ti ako si, sestro, naumila
 uzet, seko, dobroga junaka,
 koji će nam obraz osvjetlati,
 osvjetlati na svakom megdanu,
 na megdana svakog izlaziti,
 uzmi, sele, Kraljevića Marka,
 hajde s njime u Prilipa grada,
 tamo tebe loše biti neće.
 Ako li si, sele, naumila 430
 uzet, sele, dilbera junaka,
 kome snage i ljepote nema,
 niti ima stasa i obraza
 u svoj zemlji na četiri strane,
 uzmi, sele, vojvodu Miloša,
 hajde s njime ka polju Kosovu,
 ni tamo ti loše biti neće.
 Ako li si, sestro, naumila

da ti uzmeš krilata junaka, 440
 da ga grliš, a da se ponosiš,
 uzmi, sele, Relju Krilatoga,
 hajde s njime ka Jenji Pazaru,
 ni tamo ti loše biti neće.“
 Ja kad začu Rosanda đevojka,
 po dlanu se dlanom ošinula,
 zveknu čardak na četiri strane,
 grdnu Rosa riječ započela:
 „Fala bogu, fala istinome!
 Svakome se mogu dočuditi 450
 i svakome jadu došetiti,
 a ne mogu svoj prizrenskoj zemlji,
 ja na kome drži kapetanstvo,
 na manitom Leki kapetanu!
 Kamo pamet? –Ti je ne imao!
 A u što si, brate, preumio?
 Na što si se danas prevario?
 Voljela bih s’jedu kosu plesti
 u Prizrenu, našoj carevini,
 no ja poći u Prilipa grada, 460
 Markova se nazivati ljuba;
 jel je Marko turska pridvorica,
 sa Turcima bije i siječe,
 ni će imat groba ni ukopa,
 ni će s’ Marku groba opojati.
 Što će mene kod ljepote moje,
 bidem ljuba turske pridvorice?
 Ni tu ti se ne bih ražljutila,
 đe se varaš Marku rad junaštva,
 no se na te jesam ražljutila,
 šta s’ vidio, šta si smilovao 470
 a na tome vojvodi Milošu,
 đe je viđen, đe je snažan junak.

Jesi l' čuo đe pričaju ljudi,
 đe j' Miloša kobila rodila,
 a nekaka sura bedevija,
 bedevija, što ždrijebi ždrale,
 našli su ga jutru u erđeli,
 kobila ga sisom odojila,
 stoga snažan, stoga visok jeste?
 Ni tu ti se ne bih ražljutila, 480
 no se jesam, brate, ražljutila,
 što mi kažeš Relju Krilatoga.
 Kamo pamet? – Ti je izgubio!
 Kamo jezik? – Njim ne govorio!
 Što ti, brate, Relju ne upita,
 od koga je đela i koljena,
 ko li otac, ko l' njegova majka?
 Ja sam čula đe pričaju ljudi,
 da je Relja pazarsko kopile, 490
 našli su ga jutru na sokaku,
 Jeđupkinja njega odojila,
 stoga ima krila i okrilje.
 Neću tome poći ni jednome!“
 To izreče, ode niz čardake.
 Zapali se obraz od obraza,
 a zastidi junak od junaka.
 Planu Marko kao oganj živi,
 pa poskoči na lagane noge,
 fati britku sablju s čiviluka,
 šćaše Leky glavu da ukine. 500
 Miloš skoči, te ufati Marka,
 u ruke mu sablju ufatio:
 „K sebe ruke, Kraljeviću Marko!
 Ostav' sablju, da je bog ubije!
 Bi l' ovakog brata ištetio,
 koji nas je krasno dočekao,

a sa jedne grdne kopilice,
 i svu Leki zemlju rasplakao?“
 Ne da Miloš Leki kidisati.

Vide Marko, pa se došetio, 510
 ne šće njemu sablju otimati,
 no poglednu pinjal za pojasom,
 pa potrča niz tanke čardake.
 Kad se Marko zemlje dovatio
 i na zemlji kamene kaldrme,
 ali Rosa blizu kule bila,
 opkolile Rosandu đevojke,
 drže skute i drže rukave,
 vide Marko, pa iz grla viknu:

„O đevojko, ponosita Roso, 520
 a tako ti te mladosti tvoje,
 nu odbaci od sebe đevojke,
 a obrni k mene tvoje lice,
 e se, Roso, jesam zastidio
 na čardaku od brata tvogega,
 te te, Roso, dobro ne sagledah;
 a kad dođem u Prilipa grada,
 hoće mene sestra dosaditi
 pitajući: ‘Kakva bješ Rosa?’

Obrni se, da ti vidu lice.“ 530
 A đevojka otćušnu đevojke,
 povrati se i obrnu lice:
 „Vidi, Marko, i sagledaj Rosu!“
 Ljutit Marko, pa se pridrnuo,
 jednom kroči i daleko skoči,
 i za ruku dofati đevojku,
 ostar pinjal vadi od pojasa,
 te joj desnu osiječe ruku,
 ošeče joj ruku do ramena,
 desnu ruku dade u lijevu, 540

a pinjalom oči izvadio,
 pa ih zavi u svileni jagluk,
 pa joj turi u desno njarce,
 pa joj Marko riječ progovara:
 „Biraj sade, Rosanda đevojko,
 biraj sade koga tebe drago:
 ja ti drago tursku pridvoricu,
 ja ti drago Kobilić Miloša,
 ja ti drago Relju kopilana!“
 Pišti Rosa, daleko se čuje, 550
 svoga brata Leku pominjaše:
 „A moj brate, Leka kapetane,
 ta l' ne vidiš đe pogiboh ludo
 od silnoga Kraljevića Marka?“
 Čuje Leka na tanke čardake,
 muči Leka kako kamen studen,
 ne smijaše ništa progovoriti,
 Jel i Leka može poginuti.
 Viknu Marko, ne šće na čardake,
 Viknu Marko oba pobratima: 560
 „Hajte, braćo, k zemlji niz čardake,
 pones'te mi sablju u rukama,
 zeman dođe da mi putujemo.“
 Pobratimi Marka poslušasaše,
 dopadoše k zemlji i kaldrmi,
 pod čardakom Marko sablju paše,
 na dobre se konje dovatiše,
 otidoše poljem širokijem.
 Osta Leka, kao kamen studen,
 Osta Rosa grdna kukajući. 570

GAVRAN HARAMBAŠA I LIMO

Knjigu piše Gavran harambaša,
 knjigu piše, na mezile prati,
 prati knjigu k moru debelome,
 pobratimu harambaši Limu:
 „Pobratime, Limo harabaša,
 knjigu vidi, ne počasi časa,
 brže zovi Đura barjaktara
 nek razvije krstata barjaka,
 pod barjaka pokupi junake,
 po izboru trideset junaka; 10
 prati haber Rosniću Stevanu,
 koji može stići i uteći
 i na domet tankom puškom ubit,
 nek ti s' i on pod barjakom nađe.
 Ja kad skupiš taku dobru četu,
 hajde s njome Bišću na krajinu
 u visoku bišćansku planinu
 đeno ima suhovrha jela 20
 i pod jelom jedan bijel kamen,
 kod kamena jedna voda ladna, –
 tu ćeš mene naći, pobratime,
 sa mnom hoćeš svu družinu moju;
 eli mene kažu prijatelji
 dobar šičar ide uz planinu,
 a od Bišća Fazli-haračlija,
 hoće Turčin s blagom uz planinu,
 kažu, brate, sedam mazgi blaga
 u Turčina što je pokupio, 30
 krasni šičar baš za nas hajduke;
 tu hoćemo blago dijeliti,

dijeliti blago kalpacima,
jal' družina rane zavijati.
Čuješ li me, pobratime Limo,
hitro hitaj i noći i dnevi,
ja dok nije Turčin prohodio
da ranije druma ufatimo.“
Knjiga dođe harambaši Limu,
milija mu od očiju bila. 40
Brže zove Đuka barjaktara:
„Moj sokole, Đuro barjaktare,
razvij barjak, udri pred kapiju,
nek se kupi trideset junaka;
nemoj puštit rđu pod barjaka,
no ti kupi sve glavne junake
koj' od rane jaoknuti neće,
pored sebe uplašiti druga;
ja sam noćas pratio saiju
za našega Rosnića Stevana, 50
el nam Stevo hoće trebovati.“
Barjaktar ga hitro poslušao,
razvi barjak i skupio društvo,
i tu dođe Rosniću Stevane.
Društvo diže Limo harambaša;
otidoše, dugo putovaše,
i na njino mjesto dolaziše,
na ročište đe su se ročili,
u bišćansku visoku planinu.
Prije njega Gavran dolazio 60
i pod jelom sovru postavio,
jedu ljeba i pijahu vina;
a kad dođe harambaša Limo,
te im božu pomoć nazivaše,
svi pred njime na noge skočiše,
ruke šire, u lica se ljube,

za lako se zdravlje upitaše,
 za gotovu sovru zašedoše.
 Jedu ljeba i pijahu vina,
 sve gledaju drumom niz planinu 70
 kad će sila Fazli-haračlija;
 al' da vidiš muke i nevolje,
 nema njima Fazli-haračlije,
 hajducima ljeba nestanulo,
 nesta ljepca i crvena vinca, –
 u torbici tanka brašnjenica!
 No siđeše tri-četiri dana,
 a nijedan ljeba ne okusi,
 ni obide crvenoga vina.

Junacima muka dosadila, 80
 al' junaci tvrđi od kamenja,
 trpe glađu i junačku žeđu,
 niti kakav riječi bešedi;
 al' ne trpi harambaša Limo,
 pobratimu ružno progovara:
 „Pobratime, Gavran harambaša,
 znaš li, more, ne znali te ljudi,
 da sam tebe knjigu opravio
 kâ što si je k mene opravio, 90
 davno bismo blago dijelili,
 jal' družina rane zavijala,
 ti me, more, slomi i prevari
 na daleko Bišću na krajinu,
 smori mene i družinu moju
 a i glađu i junačkom žeđom.
 Brže plaćaj mene i družini:
 svakom drugu po tridest dukata,
 meni starcu stotinu punijeh.
 Ako l' tako ispuniti nećeš,
 kunem ti se svačim na svijetu, 100

šarka mi je puška otežala,
 otežala na ramenu mome,
 a puška je moja harčalija
 – u pušci je dvanaest sačama,
 svaka sačma od dvanaest drama,
 a u zrnju puno sedamdeset –
 pušku ću ti u prsi sasuti
 sve ću tvoje kosti izlomiti,
 a tvoje ću srce izgoreti,
 kroza te će ogrijati sunce.“ 110

Prepade se Gavran harambaša,
 pobratimu Limu progovara:
 „Nemoj tako, pobratime Limo!
 Mo'š ti mene danas kidisati,
 i mo'š puškom mene ištetiti,
 no potrpi jošte danak jedan.
 Jal' nijesmo druma pogodili,
 jal' smo staru sreću izgubili,
 jali nas je netko prevario.“

Al' to Limo ništa ne slušaše, 120
 no zagleda svoju šarku pušku,
 pobratimu kidisati šćaše.

Skoči Gavran, časa ne počasi,
 pušku svoju spodbi po srijedi,
 zatrča se hitro niz planinu
 kako jeljen od godine dana,
 a ostavi društvo na planini.
 Doke dođe više Bišća grada
 i viš' onog polja bišćanskoga,
 on se penje na zelenu jelu, 130
 pogleduje Bišću na krajinu,
 al' je Bišće tama popanula.
 Kad pogleda uz polje bišćansko,
 pramen magle polje pritiskao;

ne bijaše magla od daždica,
 no od pare konjske i junačke –
 eto sile Fazli-haračlije!
 No da ti je okom sagledati,
 kakva sila ide sa Turcima!
 Ko najprvi bješe pred Turcima? 140
 Silno vlašče Petre Mrkonjiću
 koga kažu da takoga nema,
 koji zemlje mloge ustrašio
 s njegovijem jadom i ršumom.
 Pred Turcima bješe odmakao,
 ne bi njega puška doturila;
 na doratu noge prekrstio,
 a titra se sila s buzdohanom,
 on buzdohan baca u visinu,
 a u desnu dočekuje ruku. 150
 Za vlašićem Petrom Mrkonjićem,
 za njim ide haračlin ćehaja
 na kulašu, konju debelome;
 za ćehajem Fazli-haračlija
 na njegovu atu bijelome;
 za Turčinom Fazli-haračlijom
 potpunice sedam mazgi blaga
 i stotina iz Bišća Turaka,
 i trideset iz gore pandura,
 sve družina Petra Mrkonjića, 160
 da proprate blago kroz planinu,
 el planina strašna od hajduka,
 sve kazuju Lima i Gavrana.
 A kad vide Gavran harambaša,
 kada vide silu sa Turčinom,
 kad sagleda Petra Mrkonjića,
 ufati ga drhat i groznica,
 te niz jelu hitro poletio,

do po jele od grane do grane,
 od po jele skoči na zemljicu; 170
 uz planinu hitro potrčao,
 on plašivo u družinu dođe,
 mučno dođe, a mučnije kaže:
 „Bjež’te, braćo, kuće koji može!
 Niti ima boja ni šićara
 kakva sila ide sa Turčinom;
 no iz Bišća stotinu Turaka,
 i trideset iz gore pandura –
 sve družina Petra Mrkonjića. 180
 Nijesam se, braćo, prepanuo
 od Turaka, ni pak od pandura;
 braćo moja, da vi pravo kažem,
 od Petra me ufati groznica!
 S konjem će nas, braćo pogaziti,
 a sa sabljom glave ištetiti.“
 Šćaše Gavran društvo prepanuti,
 al’ mu Limo ružno progovara:
 „Kopilane, a ne pobratime, 190
 ni si junak, niti te rodio;
 ne plaši mi svu družinu moju!“
 Pa ti Limo društvo šetovaše:
 „Braćo moja, vi se ne prepan’te,
 no vi duge puške naperite,
 hajte sa mnom malo pod planinu,
 pod planinu u tijesne drume;
 načinite tvrde meterize,
 ispravite ploče pored sebe,
 te kamenjem prsi zaklonite,
 a vi duge puške izmolite, 200
 da mi silu malo počekamo.
 Braćo moja i družino redom,
 nemoj koga da uije guja,

no se junak titra s buzdohanom,
 uz buzdohan-gvožđe popijeva,
 moli s bogu za zlo bez nevolje: 240
 „Daj mi, bože, danas u susreću,
 u susreću iz gore hajduke
 da s’ okrenem s njima po planini
 na mojemu na konju doratu;
 neka vide svi iz Bišća Turci,
 neka vidi Fazli-haračlija,
 neka vide iz gore panduri
 što je junak Petre Mrkonjiću,
 kako ću im kosti izlomiti,
 kako njine posijeći glave!“ 250
 To govori, nesretnja mu majka,
 a ne vidi jade isprijeke,
 zla junaka harambaše Lima
 đe ga gleda niz njegovu pušku.
 Puče puška, ne da izgovorit,
 te pogodi Petra Mrkonjića
 pod kalpaka među oba oka;
 a pusnica puška harčalija
 do ramena otkide mu glavu,
 ne bi sablja ljevše porubila – 260
 mrtav pade pod konja dorata.
 Puče puška barjaktara Đura,
 te udari haračlina ć’aju
 u njegove toke na prsima,
 dva mu čifta toka ištetio;
 al’ bi Ture toke oprostilo,
 na pleći mu čifti iskočiše,
 pod čiftima srce od junaka –
 mrtav pade pod konja kulaša,
 ni zemlja ga živa ne dočeka. 270
 Puče treća puška od hajduka,

puče puška Rosnića Stevana,
 što veljahu da boljega nema;
 ne pogodi konja ni junaka,
 no je pušku pustu prepunio,
 visoko ga puška zametnula,
 te je vitu jelu udarila,
 pola jele na zemlju panulo.
 Kade puče puška Stevanova,
 okrenuše svi jednijem glasom, 280
 dok sve njine puške isturiše,
 pade magla i pritište druma;
 tada oni mače povadiše,
 a u Turke juriš učiniše.

Koliko je junak krvi žedan,
 pohitao Rosniću Stevane,
 u hitosti mača povadio,
 posiječe glava nekoliko.
 Pa se dockan Stevo došetio 290
 kako ga je Limo šetovao
 da on gleda Fazli-haračliju,
 i da gleda sedam mazgi blaga;
 obazre se tamo i ovamo,
 nema blaga, nit' ima Turčina;
 on potrča drumom niz planinu.

Kad je bio u polje bišćansko,
 al' eto ti Fazli-haračlije
 na njegovu atu bijelome;
 u ruke mu tatarka kandžija,
 ošibuje sedam mazgi blaga, 300
 te on bježi Bišću na krajinu.
 Priviknu ga Rosniću Stevane:
 „Stan', Turčine, Fazli-haračlija,
 da si mene juče pobjegao,
 opet bih te danas pristigao!“

Al' to Turčin ništa ne slušaše,
 no sve bolje poljem izdiraše.
 Čera njega Rosniću Stevane,
 čera njega, al' ne može stići,
 konjske noge poljem odmakoše. 310

Kad se hajduk vide na nevolji,
 on pokleče na desno koljeno,
 na lijevo pušku naginjaše,
 dobro gleda i puškom i okom;
 puče puška, ali ne pogodi,
 ne pogodi Fazli-haračliju,
 no bijela ata posred vrata –
 vratne mu je kosti salomio,
 mrtav, pusnik, pade u travicu.

Junak bješe Fazli-haračlija, 320
 na noge se s konja dofatio,
 pa s kandžijom blago okupio;
 ne dade mu Rosniću Stevane,
 odmah stiže i odmah prestiže,
 udari ga bahom i ršumom,
 obje mu je ruke savezao,
 svezana ga poljem povratio,
 šćaše da ga čera u planinu.

Progovara Fazli-haračlija:
 „Bogom brate, Rosniću Stevane, 330
 pušti mene moje b'jele ruke,
 pušti ruke i pokloni život;
 primi mene, Stevo, za bratimstvo;
 na poklon ti sedam mazgi blaga,
 tek me danas nemoj poharčiti!“
 Njemu Stevo za boga primio,
 te mu pusti ruke obadvije;
 ode Turčin poljem širokijem,
 ode Stevo poljem u planinu.

Kad daleko Turčin odmicaše, 340
 on se poljem često obziraše,
 pa priviknu iz bijela grla,
 on priviknu Rosnića Stevana:
 „Kopilane, Rosniću Stevane,
 ta l' ne vidiš đe si poginuo?
 Ostavi mi sedam mazgi blaga,
 jal dok viknem sve iz Bišća Turke
 te opkole drume i planine,
 ni glave se nanositi nećeš,
 akamoli blago dijeliti!“ 350
 Razljuti se Rosniću Stevane,
 ljutito ga natrag okupio,
 još na mjestu mača povadio,
 odmah trči, i odmah prestiže;
 od sebe ga mačem ošinuo,
 na dvije ga pole prekinuo,
 pa se vrati, ode u planinu
 đe su s njima kavgu zametnuli,
 krvavo je po drumu kamenje, 360
 krvave su vite omorike;
 po kamenju i po krvci crnoj
 gazi junak harambaša Limo
 i on traži Rosnića Stevana,
 tražaše ga, pa ga pominjaše:
 „Moj sokole, Rosniću Stevane,
 ni mrtva te veće naći neću!
 Mene prođe moje četovanje.“
 U to doba Stevo udario,
 vide njega harambaša Limo; 370
 ruke šire, u lica se ljube,
 za lako se zdravlje upitaše,
 a iz krvi malo izgaziše,
 obališe sedam mazgi blaga.

Zove Limo svu družinu svoju,
tridest druga i četiri više,
sva družina i zdravo i živo;
a dozivlje Gavran harambaša,
on dozivlje svoje mlogo društvo,
al' mu druga nema ni jednoga, 380
sva družina butun izginula;
i Gavran je rana dopanuo,
sedamdeset i četiri rane,
vide mu se crne džigerice.
Kad to vide Rosniću Stevane,
on lijepo blago dijeljaše;
ne dijeli brojem ni hesapom,
no kalpakom harambaše Lima;
kako pravo blago podijeli,
sve na mrtva kao i na živa. 390
Živi svoje blago uprtiše,
a mrtvijem osta na kupove,
i kod blaga Gavran harambaša
da ga kljuju vrane i gavrani.

ŽENIDBA MILIĆA BARJAKTARA

Mili bože, čuda velikoga!
 Kad se ženi Milić barjaktare,
 on obiđe zemlju i gradove
 od istoka pake do zapada;
 prema se ne nađe đevojke –
 glavit junak svakoj manu nađe.
 Ženidbe se proći hotijaše,
 no da vidiš čuda iznenada!
 Jedno jutro u svetu neđelju
 poranio Milić barjaktare 10
 na jutrenje Milješevci crkvi;
 pred crkvom ga namjera namjeri
 na junaka vojvodu Maletu
 od bijela Kolašina grada;
 pa govori vojvoda Maleta:
 „Oj boga ti, Milić-barjaktare,
 ti obiđe zemlju i gradove
 od istoka pake do zapada,
 a po ćudi ne nađe đevojke.
 No ti hoću jedno čudo kazat: 20
 eno za te ljepote đevojke
 u Zagorju ukraj mora sinja,
 u onoga Vida Maričića.
 Čudo ljudi za đevojku kažu:
 tanka struka, a visoka stasa,
 kosa joj je kita ibrišima,
 oči su joj dva draga kamena,
 obrvice s mora pijavice,
 sred obraza rumena ružica,
 zubi su joj dva niza bisera, 30

usta su joj kutija šećera;
 kad govori kâ da golub guče,
 kad se smije kâ da biser sije,
 kad pogleda, kako soko sivi,
 kad se šeće kao paunica,
 pobratime, sva ti je gizdava,
 daleko joj vele drugē nije.
 A Vide je krasan prijatelju,
 preme tebe, prema doma tvoga; 40
 sva je slika, mio pobratime,
 a i Vidu nije za te krivo,
 bez riječi daće ti đevojku;
 nit' je prosi, ni jabuke daji,
 već ti kupi kićene svatove,
 pak ti idi Vidu po đevojku.“
 Tome Milić odmah kail bio,
 pa iz crkve ode dvoru svome,
 te on kupi kićene svatove
 po svoj Bosni i Hercegovini, 50
 i po Župi i Kotaru ravnu, –
 sve junake mlade neženjene,
 dobre konje prije nejahane.
 Kuma kumi Janković Stojana,
 starosvata Pivljanina Baja,
 a đeveri Mandušića Vuka.
 Kad je Milić svate sakupio,
 diže svate ode po đevojku.
 Kad su bili prem' Vidovu dvoru,
 na pendžer se Vide naslonio, 60
 pa kad vide kićene svatove,
 sam je sobom Vide govorio:
 „Mili bože, lijepijeh svata!
 Čiji li su, kud će po đevojku?“
 U riječi koju bešedio,

pred dvore mu svati dojezdíše;
 đuveglíja riječ privatio:
 „Mili taste, Vide Maričiću,
 moji svati sa Hercegovine;
 potegli smo na boga i sreću 70
 a po tvoju šćercu Ljeposavu.“
 To je Vidu vrlo milo bilo,
 pa podviknu svoje vjerne sluge:
 „Sluge moje, otvarajte vrata!
 Svatovima konje prihvatite,
 vodite ih u podrume donje;
 mile goste na bijelu kulu.“
 Gospodara sluge poslušáše,
 otvoriše na avliji vrata;
 pod gostima konje privatiše, 80
 konje vode u podrume donje;
 mile goste na bijelu kulu.
 Poštu čini Vide Maričiću,
 časti svate tri bijela dana,
 dok navrši što je kome drago.
 Kad četvrto jutro osvanulo,
 dva su brata sestru izvodila –
 ja kakva je cura Ljeposava!
 Kroz marame zasijalo lice;
 svatovima oči zašenile 90
 od gospodskog lica i ođela.
 Svi svatovi nikom ponikoše
 i u crnu zemlju pogledáše,
 ja od čuda lijepe đevojke.
 No govori curi đuveglíja:
 „Oj punice, đevojačka majko,
 ili si je od zlata salila,
 ili si je od srebra skovala,
 ili si je od sunca otela,

ili ti je bog od srca dao?“ 100
 Zaplaka se đevojačka majka,
 a kroz suze tužno govorila:
 „Mio zete, Milić-barjaktare,
 niti sam je od zlata salila,
 niti sam je od srebra skovala,
 niti sam je od sunca otela,
 veće mi je bog od srca dao.
 Devet sam ih takijeh imala;
 osam ih je udomila majka,
 ni jedne ih nije pohodila, 110
 jer su jadne roda urokljiva
 na putu ih ustrijeli str’jela.“
 Kroz plač zeta punica dariva,
 dariva ga zlaćenom košuljom.
 Al’ da vdiš i čuda i fale,
 kakva dara taste zetu daje!
 Gizdava mu poklonio vranca,
 vrana konja, brate, bez biljege,
 a na vrancu čultan do koljena,
 čisti skerlet zlatom izvezeni, 120
 zlatne kite biju po kopitam’;
 bojno sedlo od šimšir drveta,
 šimšir-sedlo srebrom okovano,
 na oblučju kamen sija dragi,
 o oblučju gospodsko oružje –
 s jedne strane sablja okovana,
 s druge strane šestoper pozlaćen;
 zauzdan je uzdom pozlaćenom.
 Njime zeta svoga darivaše.
 Najbolji mu šure peškeš daju, 130
 (najbolji je, najžešćijeh jada!);
 svoju seku šure zetu daju,
 baš sestricu curu Ljeposavu.

A kad Milić dara prihvatio,
 konja jaše, konj mu poigrava,
 a zvekeće sablja o bedrici,
 a žubore puca na prsima,
 na kalpaku trepeće mu perje –
 nije šala onaka đevojka!
 nije šala onaki darovi! 140
 Podiže se kita i svatovi;
 razviše se svileni barjaci,
 zasviraše svirke svakojake,
 udariše jasni talambasi,
 začuše se svatske davorije;
 stade bakat surih bedevija,
 otidoše s bogom putovati.
 Kad su bili gorom putujući,
 stiže urok na konju đevojku,
 pa govori do sebe đeveru: 150
 „O đevere, Mandušiću Vuče,
 zazor mene u te pogledati,
 akamoli s tobom govoriti;
 al' nagoni muka na nevolju.
 Kaži kumu, kaži starom svatu
 nek ustave sure bedevije,
 nek ugase svirke i pop[?]jevke;
 uz jelike prislone barjake;
 nek me skinu sa dobra konjica,
 nek me spuste na zelenu travu; 160
 ljuto me je zaboljela glava,
 jarko mi je omrznulo sunce,
 a crna mi zemlja omiljela –
 bog bi dao te bi dobro bilo!“
 Cvili, pišti đever do đevojke:
 „Stani, kume, stani, stari svate!
 stani pobro, Milić barjaktare!

Ustavite svirke svekolike,
 ugasite svatske davorije, 170
 uz jelike prislon'te barjake
 da skinemo sa konja devojku;
 ljuto tuži moja mila snaša,
 ljuto ju je zaboljela glava,
 jarko joj je omrznulo sunce,
 a crna joj zemlja omiljela –
 bog bi dao da bi dobro bilo!“
 Tad stadoše kićeni svatovi;
 ustaviše svirke i pop'jevke,
 đever skide sa konja devojku, 180
 pa je spusti na zelenu travu –
 on je spusti, ona dušu pusti.
 Svi svatovi grozne suze liju,
 a najviše Milić barjaktare;
 đuvegljija jadan naricao:
 „Zaručnico, mlada Ljeposava,
 tu li tebe suđen danak nade! –
 ni kod moga ni kod tvoga dvora,
 ni kod moje ni kod tvoje majke,
 već u gori pod jelom zelenom.“
 Sastaše se kićeni svatovi, 190
 sabljama joj sanduk satesaše,
 nadžacima raku iskopaše;
 saraniše lijepu devojku
 otkuda se jarko sunce rađa.
 Posuše je grošim' i dukatim';
 čelo glave vodu izvedoše,
 oko vode klupe pogradiše,
 posadiše ružu s obje strane:
 ko j' umoran, neka se odmara;
 ko je mlađan, nek se kiti cv'jećem; 200
 ko je žedan, neka vodu pije

za dušicu lijepe devojke.
 Još nariče Milić barjaktare:
 „Čarna goro, ne budi joj strašna;
 crna zemljo, ne budi joj teška;
 vita jelo, pusti širom grane,
 načini mi zaručnici lada;
 kukavico, rano je ne budi –
 neka s mirom u zemlji počiva.“
 Svatovima jošte riječ kaže. 210
 „Braćo moja, kićeni svatovi,
 haj'te, braćo, da mi putujemo
 hajde svaki kako koji može,
 a ja idem kako konjic može
 mojoj staroj na muštuluk majci.“
 Digoše se s bogom putovati;
 svaki ide kako koji može,
 Milić ide kako konjic može.
 Daleko ga ugledala majka,
 malo bliže preda nj išetala; 220
 konja grli, a Milića ljubi:
 „Čedo moje, Milić-barjaktare,
 đe su svati, đe ti je devojka?
 Vodiš li mi zamjenicu, sine,
 koja će me jutrom zam'jeniti,
 dvor pomesti, vode donijeti,
 poređati gospodske stolove?“
 Al' bešedi Milić barkatare:
 „O starice, moja mila majko,
 idu svati, ne vode devojke; 230
 ostala je tvoja zamjenica
 ni kod moga ni kod svoga dvora,
 ni kod moje ni kod svoje majke,
 no u gori pod jelom zelenom.
 No, starice, moja slatka majko,

brzo trči dvoru bijelome,
 pa mi steri mekanu postelju,
 ni dugačku ni vrlo široku,
 jer ti dugo bolovati neću.“

Proli suze Milićeva majka, 240
 povrati se dvoru kukajući;
 brže stere mekanu postelju,
 ni dugačku ni vrlo široku.
 Kako dođe Milić barjaktare,
 on se spusti na meku postelju,
 dok se spusti – on dušu ispusti;
 dok dođoše kićeni svatovi,
 dotle s' Milić mrtav naležao.

Kad to vid'li kićeni svatovi, 250
 naopako koplja okrenuše,
 naopako kolo povedoše,
 žalostivu pjesmu zapjevaše;
 sabljama mu sanduk sastaviše,
 nadžacima raku iskopaše,
 saraniše Milić-barjaktara
 kuda jarko smiruje se sunce.
 Osta jadona samorana majka;
 ona kuka kako kukavica;
 a prevrće kako lastvica;
 ona ide svome vinogradu, 260
 kosu reže, pa vinograd veže,
 suze lije, čokoće zal'jeva,
 vinogradu tiho progovara:
 „Vinograde, mili rukosade,
 ko je tebe mene zasadio,
 nikada te veće brati neće!“
 Kada bude na zahodu sunce,
 tad izlazi Milićeva majka,
 pa govori, a za suncem gleda:

„Blago mene i do boga moga, 270
 blago mene, eto sina moga!
 Eto g' majci će iz lova ide,
 nosi majci lova svakojaka!“
 Ne bi sina, ni od sina glasa.
 Kada bude na istoku sunce,
 izilazi Mlićeva majka,
 sunce gleda pake progovara:
 „Blago mene, eto mi snašice!
 Ide s vode, nosi vode ladne,
 hoće mene staru zam'jeniti!“ 280
 Ne bi snahe, ni od snahe glasa,
 veće majka kuka od žalosti;
 kuka tužna kako kukavica,
 a prevrće kako lastavica;
 i kukaće do suđena dana.

Novak Kilibarda

Objašnjenja uz pjesme

Ženidba Maksima Crnojevića

Knez Ivan Crnojević (1465–1490), u narodu češće pominjan kao Ivan-beg, imao je tri sina koji su se smjenjivali na vlasti u Crnoj Gori: Đurađ (1490–1496), Stefan (1496–1499) i Staniša. Najmlađi, Staniša, primio je islam i pod imenom Skender-beg bio na čelu Crnogorskoga sandžakata od 1513. do 1528. godine. Epsko ime Maksim dala je Staniši narodna tradicija vjerovatno zato što se znalo da je postojalo monaško ime Maksim u kneževskoj kući Crnojevića na početku njezina historijskoga djelovanja u obnovljenoj državi Zeti alijas Crnoj Gori. Refleks historijske istine o porodičnijem vezama Crnojevića s mletačkim duždima je Maksimova ženidba iz Mletaka. Naime, najstariji sin Ivan-begov, knez Đurađ, bio je oženjen od plemićke porodice Erico iz Venecije.

U *Ženidbi Maksima Crnojevića*, kao i u ostalijem pjesmama Starca Milije, historijska događanja su samo povod za pjesnikov psihoanalitički pristup ljudskoj problematici najuniverzalnijega značenja. Miliji istorija služi za pjesmu kao vajar mermer za skulpturu.

St. 16: *dok otide zdravo do Žabljaka,*

Bedemima utvrđeni grad Žabljak na Skadarskome jezeru bio je prijestonica Crnogorske kneževine u prvome dijelu vladavine Ivana Crnojevića. Knez Ivan je kasnije prenio svoje sedište na Cetinje, đe je podigao kneževski Dvor i Cetinjski manastir.

St. 17: *i rodi mu vino i všenica,*

Starac Milija i kneževsku ženidbu primjerava patrijarhalnome običaju da je najprikladnije vrijeme za svadbu kad sazriju poljoprivredni plodovi. – Všenica je dijalekatski oblik riječi pšenica.

St. 25: *No išteti Ivan na pohodu:*

Ištetiti – pogriješiti. Ivan je pogriješio u tome što je neumjereno hvalio ljepotu svojega sina Maksima, čime ga je urekao. Taj urok donio je mladoženji Maksimu velje kraste da mu lice nagrde.

St. 45: *Fala, prijо, na bešedi tvojoj!*

Prijo je skraćenica od prijatelju, a upotrijebljena je radi stiha koji obavezuje na deset slogova.

St. 59: *iz đemije njega isturiše,*

Đemija je pjesnički naziv broda ili lađe.

St. 77: *vikne sluge, nabreknu sluškinje:*

St. 78: *A vi, sluge, polju pohitajte,*

St. 80: *Bre, sluškinje, brišite avlije!*

Svetozar Matić, koji je savjesno komentarisao II knjigu Vukove zbirke *Srpske narodne pjesme*, nije u pravu kad kaže da izkazi *sluge* i *sluškinje* u Milijinoj pjesmi upućuju na podređene položaje u patrijarhalnome društvu. Izrazi *sluge* i *sluškinje* značili su zanimanje koje nije uvredljivo. Ti su se izrazi čak upotrebljavali kao znaci odanosti i poštovanja prema ličnosti koja ima visoki rang. Posvećujući IV knjigu *Srpskih narodnih pjesama* ruskome senatoru Dimitriju P. Tatiševu, Vuk se Karadžić svojijem potpisom naglašavao kao „pokorni sluga“. Tako se Vuk potpisivao i kad se obraća knjazu Milošu Obrenoviću. Pisma koja je upućivao u Dubrovnik, ruskome vicekonzulu Jeremiji Gagiću, Patar II Petrović – Njegoš potpisuje: „Vašega Visokoblagorodija, milostivi gospodine, pokornjejši sluga vladika crnogorski P. Petrović – Njegoš.“

St. 107: *mučna bolest, one kraste velje,*

Kraste velje – velike boginje.

St. 275: *na Miloša Obrenbegovića:*

Miloš Obrenbegović je istoriji nepoznata ličnost.

St. 284: *na sestrića Jovan-kapetana:*

Jovan kapetan je nepoznat crnogorskoj istoriji.

St. 300: *lomnu Kuču i Bratonožiću*

Radi deseteračkoga stiha nije Milija rekao Kuči i Bratonožići, iako je on, Rovčanin, znao kako se ta brdska plemena imenuju.

St. 301: *na vojvodu Liković Iliju*

Liković Ilija nepoznat je crnogorskoj istoriji, a možda je u sluhu pjesnika Milije treperio Ilija Iliković, kučki glavlar iz XVIII vijeka. Tokom poetske gradnje Starca Miliju je zadovoljavao samo refleks jednoga vremena ili prostora.

St. 307: *povedi mi listom Brđaniju,*

Brđanija – Sedmoro Brda: Bjelopavlići, Piperi, Kuči, Bratonožići, Morača, Rovca i Vasojevići.

St. 309: *prati knjigu u Drekaloviće*

Drekalovići – kučko bratstvo koje se razgranalo na više prezimena.

St. 310: *na Milića Šeremetovića*

Milić Šeremetović – istoriji nepoznata ličnost, ali to ime u Milijinoj poetskoj retorici ima zvučno značenje. Kao da se u tome imenu krije nešto ujedno milo i šeremetno, nježno i junačko.

St. 320: *na sokola Kujundžića Đura*

Kujundžić Đuro – istoriji nepoznat, ali su glasovi harmonično složeni u tome imenu i prezimenu, na šta je Starac Milija skretao svoju pjesničku pažnju.

St. 373: *od Žabljaka do vode Cetinje*

Danas nema rijeke Cetinje u Crnoj Gori, a nije je bilo ni u Milijino vrijeme. Iza toga naziva u Milijinoj pjesmi leži pjesnikova asocijacija na rijeku Cetinu koja je za Ivan-begova vakta proticala cetinjskijem poljem i po kojoj je i grad dobio ime. Vjerovatno je da Milija nikad nije ni vidio ni Žabljak na Skadarskome jezeru niti Cetinje pod Lovćenom, ali u širinu njegove pjesničke duše homerski je prispjelo i ono što on nije vidio nego samo naslutio.

St. 437: *zemlja naša strašna od Turaka,*

Strašna – ne znači uplašena, nego da je u opasnosti. Milija je tu riječ upotrijebio i u pjesmi *Ženidba Milića barjaktara*, u stihu 203.

Vuk Karadžić je taj stih protumačio: „Tj. krvi žedna (želi nam zlo)“. Međutim, nekijeh puta veliki pjesnik Milija, pritisnut godinama, stegnuto ranama po glavi i stopljen s rakijom eglenlijom, više je slijedio pjesničke magle no precizne junačke trase. Vuk je doslovno naglasio da takav Milija nije kao drugi pjevači „koji su samo pjevači“. Milija je stvaralac koji „nije znao pesme kazivati redom, do samo pevati“.

St. 458: *sinoć polju legoh pod čadorom,*

Polju – na polju, u polju.

St. 460: *na pero me ćurkom pokrivaše*

Svetozar Matić tumači taj stih: „na pero – popreko, tako da peševi dođu jedan na glavu, drugi na noge.“ Odista, doživljaj veličanstvene Milijine poezije ne treba opterećivati leksičkim detaljima koji u lokalnom sižeju pjesme mogu biti neprecizni, a u poetskome korpusu pjesme znače što kapi padavina u hučnoj matici rijeke.

St. 491: *El ja vodim đece pod barjake*

El – jer.

St. 492: *porodice ljuta Crnogorca,*

Porodice – rod, soj.

St. 532 *pa prizovi starca Nedijeljka*

Neđeljko – stajaće ime za starca u usmenoj epskoj poeziji. Milija je deseteračkoga stiha radi rekao Nedijeljko.

St. 535: *Čuva tope Krnja i Zelenka,*

Ime topu Krnjo susrijeće se u usmenoj epici, a Milija je Zelenka u svoju pjesmu uveo.

St. 583: *prijatelje u sretaoštinu,*

Sretaoština – sretanje.

St. 622: *i u Mletku što bude Latina,*

U Mletku – u Mlecima (Venecija).

St. 632: *glavan junak vojvoda Milošu*

Glavan – uzoran, viđen, prvak među junacima.

St. 644: *nema brata tome da kmetuje:*

Kmetovati – kazivati svoje mišljenje s ciljem da se ono prihvati.

St. 657: *na veselju đe ga sad poturaš,*

Poturati – odbacivati, zaspostaviti.

St. 694: *te mletačko polje pritiskoše,*

Sigurno je da Starac Miija nikad nije bio u Veneciji, a zamišljao je da grad u kome dužd mletački stoluje mora imati širinu polja uokolo.

St. 733: *no da vidiš još poveće bide:*

Bida – bijeda. Milija je još dva puta u ovoj pjesmi upotrijebio ikavsku riječ. Pominje bile (bije)le ruke u st. 933, i bilo (bijelo) blago u st. 773. I u svojoj pjesmi *Banović Strahinja* upotrebljava Milija ikavizme. Veli: „Što Jedrane drže kuću bilu“ (st. 123) i „u tazbinu u bila Kruševca“ (st. 29).

I drugi veliki crnogorski pjesnik, Tešan Podrugović, upotrijebio je ikavizam u svojoj pjesmi *Marko Kraljević i Vuča dženeral*. Onđe st. 171. glasi: „pade dite u zelenu travu.“

St. 776: *Al' eto ti punca i punice,*

Punac i punica – tast i tašta.

St. 795: *na glavi joj alem kamen dragi,*

Alem – dragi kamen koji svijetli u noći.

St. 804: *al' eto ti starca Jezdimira*

Nije začudo što Milija daje Talijanu ime Jezdimir, jer mu to ime odgovara da naznači čovjeka koji je projezdio svoj život mijenjajući sedam žena, „a od srca ne imo poroda“. A svu ljubav toga starca obujmila je bila sinovica mu koja sad odježde preko mora sinja za Maksima sina Ivanova. Bila mu je sinovica „mešte šćeri i mešte sinova“. Odista, pred Miliju je vazda iskrsnula riječ koja se samo prirodno kreće u poeziji.

St. 1004: *a po danas ni tebe ne bio!*

Po danas – od danas.

St. 1032–3: *dodaću je sivome sokolu,
neka nosi staru babu mome,*

Sivome sokolu Starac Milija povjerava ulogu goluba pismonoše.

St. 1076. *iz pušaka crnijeh krušaka,*

Vatrenoga oružja bilo je u doba Crnojevića, a Milija ga zamišlja kao puške iz svoga vremena.

St. 1086–7: *junak bješe Crnojević Ivo,
crno njemu ime dovijeka!*

Prezime Crnojević ne izaziva kod Milije „uzvik sažaljenja iskazan opet rečju crn“, kako kaže Svetozar Matić, nego pjesnički virtuoz onomatopejski koristi aliteraciju koju proizvode prezime Crnojević i atribucija crno. A sve je to stavljeno u službu pjesnikova poniranja u crnu sudbinu Ivan-begovu.

St. 1090: *da raždene onu maglu kletu.*

Raždene – razagna.

St. 1114: *čim si mi se tako ponesao*

Ponesao – ponio, uznio.

St. 1149: *pobaci ga Crnojević Ivo,*

Pobaci ga – ostavi ga, manu ga se.

St. 1222: *i imaše soli sutorine*

Vuk Karadžić pokušao je da objasni kakva je to *so sutorina* u Milijinoj pjesmi i logično je pretpostavio da se taj izraz izvodi od naziva mjesta Sutorina. A pjesniku Miliji sijevnula je asocijacija da su Crnojevići imali bogate solane u Boki. I spreg dviju riječi – *so* i *sutorina* nekako se zvukovno dopunjavaju.

Uostalom, Starac Milija je pjesnik koliko psihoanalitički zamašan toliko i jezičkim neobičnostima izdašan. Takva sloboda dozvoljena je samo pjesničkome Jupiteru!

Strahinić Ban

Vuk Karadžić je Milijinoj pjesmi o Strahiniću Banu dao naslov *Banović Strahinja*, iako se u tekstu pjesme taj junak ne imenuje tako, nego samo Strahinić Ban, odnosno Strahinj-Ban. Prema tome, naslov te Milijine pjesme treba da glasi *Strahinić Ban*.

Istorija ne zna ni za Strahinića Bana ni za Banović Strahinju. Ima pretpostavka da se iza toga imena krije Đurađ Stratimirović Balšić s kojijem se završava kneževska kuća Balšića 1421. godine. Udovstvo i preudaja Jelene, majke Đurđa Balšića, možda je narodna tradicija prihvatila za svoje prepričavanje, koje će Starac Milija pretvoriti u epsku legendu. Ali ta se pretpostavka ne osnažuje konkretnijem dokazima. U svakom slučaju Starac Milija je imao neki istorijski refleks na osnovu kojega je pjesmu ispjevao, a njemu nešto više od refleksa nije trebalo. Ima i bugarštica u kojoj se taj junak imenuje kao Banović Strahinja. Bugarštica ima neke fabularne sličnosti s Milijinom pjesmom, ali joj je nedostižan pjesnički domet Starca Milije.

St. 16: *k milu tastu starcu Jug-Bogdanu,*

Jugovići, odnosno Jug-Bogdan i njegovijeh u usmenoj epici nabrojanih devet sinova, nepoznati su istoriji.

St. 30: *đe odskora carstvo postanulo;*

Starac Milija prihvata legendu da je knez Lazar Hrebeljanović carovao u Kruševcu.

St. 35: *u naruče zeta zagrliše,*

Naruče – dij. naručje.

St. 44: *uvrh sofre stari Jug-Bogdane,*

Srednjovjekovni strogi običaji da u vrhu stola šedi najuglednije od lica koja su za sofrom okupljena produžio se i u plemensko-bratstveničku Crnu Goru. Blizina glavnome licu, s desne i lijeve strane, takođe je zavisila od čina, odnosno ugleda osobe koja mjesto za sofrom zauzima.

St. 55–6: *a sluga im jedna vino služi,
služi vino jednom kupom zlatnom,*

Svi šedničari za sofrom piju vino iz jedne kupe.

St. 57: *zlatna kupa devet bere litar';*

Litra, kako kaže Vuk Karadžić, značila je 300 grama, bilo težine bilo zapremine. I u starijem pisanim spomenicima pominju se velike zlatne i srebrne kupe kojima se pije vino.

St. 93: *turski, sine, od Jedrena care,*

U vrijeme dolaska sultana Murata na Kosovo 1389. godine, na koje se odnosi Milijina pjesma, Jedrene je bila turska prijestonica.

St. 105–10: *od Mramora do Suva Javora,
od Javora, sine, do Sazlije,
do Sazlije na ćemer ćuprije,
od ćuprije, sine, do Zvečana,
od Zvečana kažu do Čečana,
od Čečana vrhu do planine*

Sva pomenuta mjesta nalaze se u kosovskoj oblasti. Samo je selo Čečevano preimenovao pjesnik stiha radi u Čečan. Svetozar Matić misli da iza Milijina Čečana stoji i planina Čičavica na zapadnoj strani Kosova.

St. 127–8: *nekakoga tuku i mandžuku,
a što huče, a što grdno tuče.*

Kao što to on često radi, u ovijem stihovima Milija koristi poetsko-zvukovnu funkciju glasova u spregovima onomatopeje, asonance i aliteracije. Poznato je da su Turci počinjali bitke združenijem urlicama i mahanjem ruku s oružjem da bi strahom demoralisali neprijatelja. U Crnoj Gori se neodmjereno mahanje rukama naziva *mandžukanje*, pa je Starac Milija pošao od hukanja i mandžukanja kad je nabrojao različite bojne tabore Muratove vojne sile na Kosovu. Tu su careve spahije, ognjeviti janjičari, pa onda i tuke i mandžuke. Prema tome, ta dva posljednja naziva ne treba pisati kao vlastite imenice. Zato ne stoji pretpostavka da se Milijine tuke i mandžuke odnose na Goge i Mogoge, narode s „četiri kraja zemlje“ koji se pominju u *Bibliji*.

St. 131: *samovoljna Turčin Vlah-Aliju*

Starac Milija nije to ime izmislio jer se i u bugarštici Banović Strahinja koju je, u prvoj polovini XVIII vijeka, zapisao Jozo Betondić u Dubrovniku, pominje Den-Ali Vlahović. Ostaje otvoreno pitanje ko je bio čovjek koji se sličnijem imenom naziva i u bugarštici i Milijinoj pjesmi.

St. 228: *i nakrpat sitno arnautski,*

Nakrpati – natucati, govoriti kojekako datijem jezikom.

St. 276: *nekakoga mlada Nemanjića*

I u ovom stihu ima istorijski refleks. Po usmenoj tradiciji epski car Lazar oženjen je Milicom, ćerkom Jug-Bogdana i sestrom devet Jugovića, a istorijskome knezu Lazaru supruga je bila rodom od jedne porodične grane Nemanjića.

St. 295: *za njegova hrta Karamana,*

Svetozar Miletić pretpostavlja da je to pas od rase koja je potekla iz Karamanske u Maloj Aziji.

St. 355: *no ja jesam carevi delija,*

Carevi – carev, pripada caru.

St. 366: *da sam sade na Goleč planini,*

Goleč – Goleš, planina zapadno od Kosova.

St. 378: *u Suhari, vrhu na planini,*

Suhara – Suha planina iznad Kosova.

St. 385: *te ti zovnu Rada tamničara,*

Ime Rade u desetercu zgodno se pjeva. Poznat je Rade neimar kome je zanimanje preraslo u prezime, pa eto i Milija tamničara naziva tijekom imenom. A ta oba zanimanja realizuju zamisli svojijeh naredbodavaca.

St. 410: *tako su me jadi zabušili:*

Zabušili – snašli, zaokupili.

St. 467: *ne izdadoh, ni dodadoh tebe,*

Ne dodadoh – nijesam dao, ne vratih.

St. 468: *ne svjerovah, ali nemah otkud,*

Ne svjerovah – ne održah zadatu riječ, ne ispunih obavezu.

St. 557: *jal' je care, jal' Memed vezire,*

Miliji je najprikladnije nazvati nepoznatoga turskoga vezira Memedom (Mehmedom).

St. 561: *da im počem sablju ne udarim,*

Da ih počem sabljom ne udarim.

St. 586–7: *mudar, bane, pak je ištetio:
na jutru mu ne zva dobro jutro,*

Svetozar Matić tumači te stihove: „Pesnik ovde pokazuje znanje viteških običaja Srednjega veka – da se junaci pre dvoboja prvo učtivo pozdravljaju.“ Međutim, to neviteško ponašanje Strahinića Bana pjesnik maestralno koristi kao dokaz Banove krajnje rasrđenosti na Turčina koji mu je dom razorio i kao izraz dubokoga razočarenja u svoju tazbinu koja je ostala ravnodušna na njegovu iznenadnu nesreću.

St. 745: *no mu grlom bane zapinjaše,*

Zapinjaše – zatezaše mu uvis bradu da mu se zubima dohvati grla.

St. 749: *te nabreknu onog hrta žuta,*

Nabreknu – strogo i glasno viknu.

St. 759: *uprijeko, ali poprijeko,*

U bukvalnome značenju uprijeko i poprijeko znače isti smjer, ali Milija im daje pjesničku službu kojom naglašava Banovu hitnju da se otkloni od turske sile koja je pritisla Kosovo, i da što prije stane kao moralni pobjednik pred lice svoje dvolične tazbine u Kruševcu.

St. 804–8: *Ne dam vašu sestru poharčiti,
bez vas bih je mogao stopiti,
al' ću stopit' svu tazbinu moju,
nemam s kime ladno piti vino;
no sam ljubi mojoj poklonio.*

Ne može se prihvatiti osvrst Svetozara Matića na te stihove: „Bilo je dosta prepirke oko toga šta znače ovi sažeti i nejasni stihovi: da li Strahinić kida sa tazbinom, ili ne? Nejasnost i krajnja sažetost ovih stihova dolazi zacelo i otud što pesnik nije umeo dovoljno da objasni postupak suprotan duhu ogromne većine srpskih pesama, u kojima se nevernoj ženi sudi sa najvećom surovošću.“

Bogdan Popović je s pravom konstatovao da Milijini stihovi sami sobom nude „prosto i elegantno“ svoju naizglednu dvosmislenost: Ta, navodna, zagonetnost upravo je poznata govorna figura *histeron-proteron*. A ta se stilska forma sastoji u tome što se prekida glavna rečenica da bi se u nju umetnuo neki dodatak: refleksija, objašnjenje, ograničenje, posljedica, i druge dopune bilo koje vrste. Dakle, kad se dati stihovi Starca Milije čitaju kao histerološka stilska konstrukcija, jasno se iskazuje Banova odluka da on prekida sa svojom tazbinom, Jugovićima u Kruševcu. Strahinić je svoju tazbinu moralno pobijedio, supruzi svojoj grijeh oprostio i otišao s njom u svoj životni nespokoj. Ipak, ostaje otvoreno pitanje da li je Ban prema svojoj ljubi iskazao više samilosti ili surovosti!

St. 807: *nemam s kime ladno piti vino,*

Piti vino s nekim znači biti s njim u prijateljskijem odnosima. Stih doslovno znači: Gubim prijatelje zato što ne zaslužuju da s njima pijem vino.

Sestra Leke kapetana

Leka kapetan je istorijski Leka Dukadin, albanski vlastelin iz druge polovine XIV vijeka koji je stolovao u Lješū, a ne u Prizrenu, kako pjesma kaže. Poznati su *Kanoni* Leke Dukadina. Stariji naziv za Metohiju je Dukadin.

Istorijski Leka Dukadin nije imao položaj kapetana, to zvanje je kasnijega datuma. U vrijeme Starca Milije još su trajale turske kapetanije koje će Porta ukiniti 1835. godine.

St. 15: *Đevojka je u kavezu rasla,*

Kavezom se u usmenoj crnogorskoj epici naziva soba s rešetkama na prozorima. Takvo gledanje na đevojačku sobu prispjelo je iz muslimanskoga miljea u kome su sobe imale prozore s demirlucima (gvozdenijem šipkama).

St. 21: *začu junak Kraljeviću Marko.*

Poslije Maričke bitke 1371. godine Marko Kraljević, sin kralja Vukašina Mrnjavčevića, zavladao je malom oblašću u Makedoniji sa šedištem u Prilepu. Postao je turski vazal, a sušedni vladari preoteli su mu znatne djelove teritorije. Tako su mu zetski Balšići zauzeli Prizren, a Vuk Branković Skoplje. Vazalnome kralju Marku ostala je samo zapadna Makedonija.

Marko Kraljević je poginuo pomažući Turcima protiv vlaškoga vojvode Mirče u Bitki na Rovinama 1395. godine.

Istorija zna za nezgode koje je Marko doživljavao u svome braku, pa se zato može pretpostaviti da njegov zločinački postupak prema đevojci, sestri Leke kapetana, u Milijinoj pjesmi, znači pjesničko uobličenje istorijskog detalja. Starca Miliju ne interesuje epski oklop Marka Kraljevića, nego vrtlozi intimnoga života Markova koji ključaju ispod ekspliciteta njegove epske slave.

St. 56: *na pohodu Marko ištetio:*

Na pohodu – na polasku. Ištetio – pogriješio.

St. 71: *pobratimu vojvodi Milošu.*

Miloš Obilić, čije prezime Starac Milija ne pominje, nepoznat je historiji. Prvi podaci o imenovanom atentatoru na sultana Murata na Kosovu 1389. godine datiraju s kraja XV vijeka. Prvo se atentator imenovao kao Miloš Kobilić ili Kobilović, a tek od sredine XVIII vijeka pominje se Obilić. Voluminoznu legendu o Milošu Obiliću razvio je Njegoš u *Gorskom vijencu*.

St. 103: *zape Marko, neće na čardake:*

Zape – usprotivi se, ne pristade.

St. 126: *krilatoga Relju u Pazaru*

Svetozar Matić pretpostavlja da se iza epskoga Relje Krilatice krije vojvoda Hrelja koji se odmetnuo od srpskoga cara Dušana i prišao Vizantincima. Takođe se pretpostavlja da prezime epskoga Relje treba tražiti u junačkoj opremi s krilima kao ukrasom koju su nosili vitezovi srednjega vijeka.

St. 169: *spustiše se ka Jenji Pazaru*

Jenji Pazar – turski naziv Novoga Pazara.

St. 208: *pak dovati durbin od biljura,*

U doba Marka Kraljevića durbin (dvogled) još nije bio pronađen. Starac Milija, kao tipični usmeni pjesnik, udružuje lica iz raznijeh vremena i prenosi ljudske pronalaskе iz jedne epohe u drugu. U klasičnoj usmenoj pjesmi, usmjerenoj uobičajenom poetološkom tematikom, i crni Arapin ima bijelo lice. *Quod licet Iovi...*

St. 253: *stolovi su od bijela srebra,*

Stolovi – stolice. Sto, ili astal, naziva se u usmenoj epici sofa.

St. 254: *a jabuke od suhoga zlata.*

Jabuke – jabučasta zaobljenja na naslonima od stolica na kojijem se sede uzmožne ličnosti:

St. 300: *kad si, Marko, davno ištetio,*

Ištetio – pogriješio.

St. 315–19: *što je zemlje na četiri strane,
butun Bosne i Urumenlije,
što je Šama i što je Misira,
Aćolije i Anadolije,
i vlaških sedam kraljevina,*

Bez dopune prihvatljivo je objašnjenje Svetozara Maticá: „U ovih pet stihova je kazao pesnik ceo svet koji poznaje – sedam vlaških (tj. hrićanskih) kraljevina i čitavo, tada veliko Tursko Cartvo. Izraz skroz muslimanski, i odgovarao bi muslimanskom pevaču, a ne hrišćanskom, i vremenu iz početka XIX veka, a ne vremenu Marka Kraljevića. Rumenlija, obično Rumelija, jeste uglavnom evropska Turska, Šam je Sirija, Misir – Egipat, Anadolija – Mala Azija. Aćolija je možda Grčka (Etolija).“

St. 418: *A kad viđe da vojvode mûče,*

Mûče – ćute.

St. 461–462: *jel je Marko turska pridvorica,
sa Turcima bije i siječe,*

Nije se Starac Milija „prebacio“, kako kaže Svetozar Matic, kad je Marka naglasio kao „tursku pridvoricu“ u radnji koja se događa u vrijeme cara Dušana. Marko Kraljević u usmenoj epici na jugoslo-

venskijem prostorima čak je posinak cara turskoga. On je zaštitnik raje od lokalnijeh zulumćara protiv kojijeh je bila i zvanična turska vlast. U Milijinu poimanju istorije Marko drukčije nije mogao figurirati nego kao uslužnik cara turskoga. Što je upravo i bio u istoriji.

St. 463–4: *ni će imat' groba ni ukopa,
ni će s' Marku groba opojati.*

I crnogorski pjesnik-pjevač Starac Raško u svojoj pjesmi *Uroš i Mrnjavčevići* daje kralju Vukašinu da prokune sina Marka da ne imade „groba ni poroda“ i da mu duša ne ispadne „dok turskoga cara ne dvorio“. Starac Raško i Starac Milija, obojica iz kolašinskoga kraja, jednako su baštinili epski lik Marka Kraljevića. Ali samo mu je Milija psihoanalitički pristupio.

St. 474: *đe j' Miloša kobila rodila,*

Dajući navodnome atentatoru na cara Murata prezime Kobilić, usmena tradicija se poslužila mitskom pričom o kentaurima. Nije to jedini slučaj ulaska antičke mitologije u usmenu književnost jugoslovenskijeh prostora.

St. 486: *od koga je đela i koljena,*

Đelo – pleme, koljeno – bratstvo.

St. 495: *Zapali se obraz od obraza,*

Zapali se – zacrvenje se, zastide se.

St. 538: *te joj desnu otsiječe ruku,*

Epski Marko Kraljević znao je biti i nježan. Tako on u pjesmi *Marko Kraljević i soko*, od bezimenoga Vukova pjevača, sažalijeva se nad pticom koja okrvavljenijeh krila ne može da poleti. Ali njegove surovosti u usmenoj epici su mnogo češće. U pjesmi crnogorskoga pjesnika Tešana Podrugovića *Marko Kraljević i Musa Kesedžija* Marko siječe ruku Novaku Kovaču samo stoga što je kovač rekao da je sakovao bolju sablju nego onu koju je njemu priredio. I to „bolju sablju boljemu junaku“ – Musi Arbanasu!

Gavran harambaša i Limo

U jednome zadarskom dokumentu iz 1688. godine pominje se Gavran harambaša iz Šibenika. A bilo je i drugih hajduka s tijekom imenom, što znači da u epskome liku Gavrana u Milijonoj pjesmi, kako je to kod njega uvijek slučaj, pulsira damar historije.

Limo se pominje u historijskim dokumentima kao saučesnik hajdučke družine koju predvodi harambaša Bajo Pivljanin. Za vrijeme Kandijskoga rata (1645–1669) ta družina upadala je iz Boke Kotorske na tursku teritoriju. Vuk Karadžić kaže da je Limo istovjetan s Limunom koji se pominje u drugijem deseteračkim pjesmama. U bošnjačkoj pjesmi *Svatovsko groblje na Koritma*, iz zbirke Koste Hermana, hajdučki harambaša Limun prikazan je kao čovjek visoka morala.

St. 7: *brže zovi Đura barjaktara*

Istorijski nepoznat hajduk.

St. 12: *prati haber Rosniću Stevanu,*

Nije utvrđena historijska osnova toga epskoga lika.

St. 18: *hajde s njome Bišću na krajinu*

Bišće – može se odnositi na grad Bihać u Bosni, a može i na Bišće u Hercegovini.

St. 27: *a od Bišća Fazli-haračlija,*

Istorija nema podataka o tome sakupljaču harača.

St. 34: *jal' družina rane zavijati,*

Ili će družina biti izranjavljani gubitnik.

St. 103: *a puška je moja harčalija*

Harčalija je puška koja troši mnogo praha (baruta).

St. 105: *svaka sačma od dvanaest drama,*

Hiperbola koja označava duboke rane što će ih nanijeti sačme.

St. 115: *i mo'š puškom mene ištetiti.*

Riječ ištetiti Milija često upotrebljava. Ovđe ona znači ubiti.

St. 141: *Silno Vlašče Petre Mrkonjiću*

Petar Mrkonjić, o kome nema istorijskih dokumenata, u pjesmama je opisan kao veliki junak i sadrug hajdučkih harambaša iz XVII vijeka.

St. 214: *okrenite svi jednijem glasom,*

Treba u jedan glas podviknuti kad se krene u juriš na protivnika.

St. 254: *đe ga gleda niz njegovu pušku.*

Nišani u njega svojom puškom.

St. 265: *dva mu čifta toka ištetio,*

Čift – par, dvoje. Uhvatio mu dva para metalnijeh ploča na tokama.

St. 275–6: *no je pušku pustu prepunio,
visoko ga puška zametnula,*

Pusta ili pusnica je pohvalna riječ, a pusto je ono što ostane bez vlasnika kome je pripadalo. Zametnula – prebacila. Puška je bila prepunjena barutom, pa je zato prebacila cilj.

St. 299: *u ruke mu tatarska kandžija,*

Tatarsku ili tatar-kandžiju nosili su konjanici–glasonoše, tzv. tatari.

St. 325: *udari ga bahom i ršumom,*

Uplašio ga vikom (galamom) i surovom prijetnjom.

St. 333 *primi mene, Stevo, za bratimstvo,*

Bratimstvo – pobratimstvo. Nudi mu da sklope pobratimstvo, što je podrazumijevalo uobičajeni čin bratimljenja. Nuđenjem pobratimstva, kao sklapanja bratskoga prijateljstva, Fazli-haračlija je uspio da prevari Rosnića Stevana. Starac Milija, kao i uvijek, najmanjim brojem riječi tumači psihičke i moralne profile lica.

St. 335: *tek me danas nemoj poharčiti!*

Poharčiti u tome stihu ima značenje ubiti.

St. 372: *za lako se zdravlje upitaše,*

Za lako – uobičajeno, formalno. U tome stihu riječ lako nema atributivnu odrednicu zdravlja. Obimom i dubinom svoje poezije Milija je prevladao jezičke uobičajenosti.

St. 387: *ne dijeli brojem ni hesapom,*

Ne prebrojava do u detalje da svak dobije isti dio, no odmjerava otprilike. Hesap – račun.

St. 392: *a mrtvijem osta na kupove,*

Kupovi – gomile. Postojao je hajdučki običaj da se dio plijena, koji na diobi zapada hajduke što su poginuli, ostavlja na mjestu diobe postignutoga plijena. Neka ga uzmu namjernici.

Ženidba Milića barjaktara

Milić barjaktar je epski lik Milića Vujadinovića, hajduka iz Banjana koji se istakao u Kandijskome ratu (1645–1669). Kako ističe Vuk Vinaver, četa harambaše i barjaktara Milića Vujadinovića prelazila je više puta preko dubrovačke teritorije, pa se dubrovački knez morao pred Turcima pravdati da nije u vezi s hajducima Milićeve družine. Istorijski se izvori ne slažu kad se govori o njegovu kraju. Jedni vele da se harambaša Milić preselio na Hvar kad je napustio hajdučiju, a drugi kažu da je on poginuo kao mlad čovjek.

Vojvoda Maleta je epsko ime hajduka Markete Bečića, odnosno Markete Rafaelija, kako se on dvostruko pominje u arhivskijem dokumentima. Marketa je bio aktivni hajduk iz doba Kandijskoga rata. Potiče iz sela Bečića u Paštrovićima, bio je prezimenom Rafailović. Jedni ga zapisi određuju po njegovu imenu, drugi po prezimenu. Čak ni najpoznatijemu hajduku XVII vijeka, Baju Pivljaninu, ne srijeće se u zapisima stalno isto prezime, čak ni isto ime.

Nijesu pronađeni podaci o istorijskome Vidu Maričiću, ali njegovo stalno „drugovanje“ u usmenoj epici s hajducima iz Kandijskoga rata nudi pretpostavku da je istorijski legalitet toga lika nesumnjiv. Pominje se on kao savremenik tih junaka u 131. pjesmi *Erlangenskoga zbornika*, u 109. pjesmi *Bogišićeva zbornika* i u više pjesama Vukove zbirke *Srpskih narodnih pjesama*. Vide Maričić susrijeće se dva puta kao matroloz u službi Muja Jelečkovića. Svi ti podaci potkrepljuju pretpostavku da se epski Vide Maričić oslanja na istoimeno istorijsko lice.

Stojan Janković istakao se u borbama protiv Turaka za vrijeme Kandijskoga rata. Pao je 1666. godine u tursko ropstvo i zatočen u Carigradu. Spasio se poslije četrnaest mjeseci i opet stupio u mletačku službu. Janković je dobio od Mletaka titulu kavalijera i nagrađen imanjem u Kotarima. Tokom Morejskoga rata (1684–1699) poginuo je prilikom napada na Duvno.

Bajo Pivljanin, prvo hajduk a onda uskočki harambaša, bio je prezime-
nom Nikolić, potiče iz Pive. Poslije svršetka Kandijskoga rata, mleta-
čke su vlasti harambaši Baju i negovoj hajdučkoj družini odredile za
stanište okolinu Perasta. Onda su preseljeni u Istru, a kasnije su nastan-
jeni u okolini Zadra. Onđe je Bajo živio kao mletački plaćenik do po-
četka Morejskoga rata, kad je vraćen u Boku da bi odatle djelovao na
svome prvobitno pljenidbenom terenu. Poginuo je kao mletački ratnik
1685. godine na Vrtijelji, braneći Cetinje od Turaka koji su nadirali
kroz Crnu Goru tokom sukoba s Mlecima. Glava Baja Pivljanina stigla
je u Istanbul kao trofej turske pobjede protiv Mletaka na Vrtijelji.

Vuk Mandušić bio je uskočki harambaša. Predvođeci četu uskoka iz ši-
benskoga kraja, tokom Kandijskoga rata, poginuo je 1648. godine kod
tvrđave Zečeva, između Skradina i Knina. Njegošev Vuk Mandušić
u *Gorskome vijencu* odnosi se na crnogorskoga junaka, savremenika
vladike Danila, koji je poginuo 1714. godine kad je vezir Ćuprilić voj-
štio na Crnu Goru. Taj crnogorski junak dobio je prezime po svojoj
majci Mandi (Manduši). Poslije smrti svojega muža rodila je muško
dijete i dala mu ime Vuk.

St. 6: *glavit junak svakoj manu nađe.*

Glavit – zoran, ugledan, lijep.

St. 40–1: *sva je slika, mio pobratime.
a i Vidu nije za to krivo,*

Izgleda, dragi pobratime, da će i Vidu biti povoljno da te zetom na-
zove.

St. 43: *nit' je prosi, ni jabuke daji,*

Jabuka se uzimala kao sinonim dara uopšte. Kako primjećuje Niko-
la Banašević, u nekijem krajevima momak je uoči prosidbe darivao
jabukom đevojku koju prosi.

St. 84: *dok navrši što je kome drago.*

Dok zadovolji svakoga.

St. 93: *ja od čuda lijepo đevojke,*

Ja – u tome stihu znači *a*.

St. 94: *No govori curi đuveglja,*

Curi – curin, đevojčin.

St. 100: *Zaplaka se đevojačka majka,*

Majka je zaplakala od straha da će joj šćer Ljeposavu stići kob na svadbenome putu, kao što je već bila stigla i osam Ljeposavinijeh sestara. U Starca Milije ključni pjesnički iskazi nijesu jednoznačni. Majka Ljeposavina plače nad svojom zlom sudbinom, koliko za umrlijem šćerima toliko i od straha da joj je i najmlađa šćer „roda urokljiva“.

St. 114: *Al' da vidiš i čuda i fale,*

Fale – slave.

St. 118: *a na vrancu čultan do koljena,*

Čultan – abaija, odnosno konjski pokrivač koji se prostirao po sedlu, često skupocjeno nakićen.

St. 125: *s jedne strane sablja okovana,*

Sablja okovana – sablja čije su korice i rukohvat ukrašeni zlatnim ili srebrnijem detaljima.

St. 126: *s druge starne šestoper pozlaćen,*

Šestoper pozlaćeni je buzdovan sa šest pera zlatom ukrašenijem. Glava buzdovana, koja je imala drveni držač, stremila je izraštajima iz svoje sredine. Te izrasline su pera kojijeh je bilo najviše šest. Otuda je buzdovan šestoper.

St. 140: *podize se kita i svatovi,*

Kićeni je stalan epitet za svatove, a znači okićeni ili nakićeni. Za grupu svatova kaže se – svatovska kita.

St. 148: *stiže urok na konju đevojku,*

Sudbinska kob je stigla. Ljeposva je ošetila bolove od kojijeh će umrijeti, kao što je i njezinijeh osam sestara pomrlo.

St. A51: *zazor mene u te pogledati,*

Od izlaska među đeveri, odnosno pred svatove koji su u njezin rod došli da je u mladoženjinu kuću povedu, pa do dolaska u dom u koji se udala, nevjesta se držala veoma stidljivo. Ne oslovljavajući koga i ne gledajući nikoga pravo u oči.

St. 181: *Svi svatovi grozne suze liju,*

Grozne – u usmenoj epici stalni epitet za suze. Ta odrednica podrazumijeva veliku tugu koju prate suze krupne kao zrnevlje grožđa. U usmenijem pjesmama rodni vinograd je grozni.

St. 194: *Posuše je grošim' i dukatim',*

Na grob sahranjene nevjeste svatovi su metnuli novce umjesto hrane koja se daje za pokoj umrloga. To je logično primjereno činjenici da Ljeposava nije otpočinula na porodičnome groblju, „već u gori pod jelom zelenom“.

St. 214: *mojoj staroj na muštuluk majci,*

Muštuluk je nagrada za kakvu srećnu vijest, ali Milija veliku tragiku Milićevu naglašava njegovom izguljenošću iz realnoga svijeta. Riječju muštuluk Milić priziva iluziju posljednjega daha svoje sreće. Odista, nema crnogorska poezija, usmena ili pisana, pjesnika koji ima sposobnost Starca Milije da stalno posmatra čovjeka na raskršću imaginativnijeh i realnijeh staza života.

St. 249–50: *naopako koplja okrenuše,*
naopako kolo povedoše,

Vuk Karadžić u svojoj knjizi *Crna Gora i Boka Kotorska* kaže: „Kad u Crnoj Gori prijatelji i poznanici dolaze k mrtvacu, idu jedan za drugim s naopako zaturenim puškama na ramenu.“

Nikola Banašević napominje da ima dokaza kako se u žalosnijem prilikama i kolo naopako vodilo, što znači zdesna nalijevo.

Odista, gnoseološki talas poezije Starca Milije nemjerljiv je!

Adnan Čirgić

Rječnik

manje poznatih riječi

A

adet, -a, *m.* – običaj, navika

ahar, -a, *m.* – odaja; štala, konjušnica; gostinska soba, muško odjeljenje u kući ili avliji

Arnaut, -a, *m.* – Albanac

at, -a, *m.* – konj

avlija, -e, *f.* – dvorište

azdija, -e, *f.* – vrsta vezenoga ogrtača

B

babo, -a, *m.* – otac

bakračlija, -e, *f.* – široki stremen, široke uzendiđe (slične bakraču)

balčak, -a, *m.* – držak od sablje ili mača

baljemez, -a, *m.* – starinski dalekometni top velikoga kalibra

basamak, -a, *m.* – stepenik

bedevija, -e, *f.* – kobila

bekrija, -e, *f.* – pijanica

belći, *pril.* – vjerovatno, valjda, možda

biljega, -e, *f.* – obilježje, znak, odrednica

biljur, -a, *m.* – kristal

binjektaš, -a, *m.* – kamen s kojega se uzjahuje na konja

boščaluk, -a, *m.* – poklon (najčešće gaće, košulja, čarape, marama i sl.) zavijen u bošču (veće platno ili marama)

brod, -a, *m.* – mjesto đe se može prijeći voda (rijeka, potok)

buklija, -e, *f.* – posebno izrađena čutura za rakiju

buljuk, -a, *m.* – fig. mnoštvo

butun, *nepromj. pridj.* – sav, čitav, cio

buzdohan, -a, *m.* – buzdovan

Č

čabar, -bra, *m.* – vrsta posuda (poput kante)

čador, -a, *m.* – šator

čajuš, -a, *m.* – turski oficir; niži zapovjednik u janjičarskoj vojsci

čekrkli, *nepromj. pridj.* – što se okreće na čekrk

čelenka, -e, *f.* – vrsta perjanice od zlata ili srebra, ponekad ukrašena dragim kamenjem; stavljala se na *kalpak* ili *saruk* s prednje strane; služila je i kao odlikovanje za hrabrost

čift, -a, *m.* – par, dvoje

čiviluk, -a, *m.* – vješaonik

čoha, -e, *f.* – kvalitetnije sukno

čultan, -a, *m.* – konjski pokrivač koji se prostirao po sedlu, često skupocjeno nakićen

Ć

ćehaja, -e, *f.* – pomoćnik ili zastupnik vezira, paše ili kojega drugog osmanskoga velikodostojnika

ćuprija, -e, *f.* – most

ćurak, -rka, *m.* – ogrtač

D

dalbulana, -e, *f.* – osmanska vojna muzika; veliki bubanj

davorija, -e, *f.* – pjesma

daždica, -e, *f.* – kišica

delibaša, -e, *f.* – prvak među delijama; zapovjednik delija; najbolji junak

dert, -a, *m.* – jad, briga, muka, tuga

diba, -e, *f.* – teška svilena tkanina, išarana vezenim cvjetovima i granama (brokat)

dilber, -a, *m.* – miljenik, ljubljenik, ljepotan

dimiskija, -e, *f.* – sablja kovana u Damasku

divan, -a, *m.* – vijeće; dvor, kuća; razgovor

dizden, -a, *m.* – kožni kaiš od konjske uzde

dognati, -am, *pf.* – dočerati, privesti

dohakati, -am, *pf.* – doći glave, uništiti, stati čemu ili kome na kraj

dolama, -e, *f.* – vrsta gornje starinske nošnje ljubičaste, zelene ili crvene boje, s dugim rukavima

dram, -a, *m.* – stara mjera za težinu (3,207 grama)

drhat, -a, *m.* – drhtavica, podrhtavanje

duvar, -a, *m.* – zid

DŽ

džas, -a, *m.* – strah

Đ

đem, -a, *m.* – metalna prečka na uzdi, koja se stavlja konju u usta

đemija, -e, *f.* – lađa

đuveglija, -e, *f.* – mladoženja

E

ećim, -a, *m.* – v. *hećim*

erđela, -e, *f.* – ergela; konjska pojata

F

frendija, -e, *f.* – kula sagrađena na evropski način

G

gairret, -a, *m.* – privrženost, revnost, nastojanje, pomoć

H

haber, -a, *m.* – glas; vijest

hainin, -a, *m.* – izdajnik, otpadnik, nevjernik

halaliti, -im, *pf.* – oprostiti

harčalija, -e, *f.* – puška koja troši mnogo baruta i olova

hatar, -a, *m.* – misao, pamćenje, šecanje; ljubav, volja, želja; žalost

hećim, -a, *m.* – ljekar

hesap, -a, *m.* – račun

I

ibrišim, -a, *m.* – svilen konac

inokosan, -sna, -sno – koji je sam, koji nema pomoći od drugih

iskati, ištem, *impf.* – tražiti

isturiti, -im, *pf.* – izvaditi; postaviti

ištetiti, -im, *pf.* – pogriješiti

izdobila, *pril.* – izobila

izubaha, *pril.* – iznenada

J

jabana, -e, *f.* – tuđina, inostranstvo; rjeđe: stranac

jagluk, -a, *m.* – maramica

jandal, *pril.* – na osami, sa strane, odvojeno, po strani, na strani

jazidžija, -e, *f.* – pisar

jazija, -e, *f.* – pismo, pisanje, ono što je napisano; strana kovanoga novca na kojoj je brojem označena vrijednost

jedek, -a, *m.* – povodac za konja; uže; rezerva (osobito konj koji se u povodu vodi kao rezerva)

jeglen, -a, *m.* – razgovor

K

- kadifa**, -e, *f.* – svilena, baršunasta tkanina
kail, *nepromj. pridj.* – spreman, voljan
kaldrma, -e, *f.* – kamene ploče na podu ili na putu
kalpak, -a, *m.* – vrsta kape
kandžija, -e, *f.* – bič
karati, -am, *impf.* – kritikovati
kaurin, -a, *m.* – pogrdan naziv za pravoslavca
kavga, -e, *f.* – svađa, rasprava
kavgadžija, -e, *f.* – svađalica
kidisati, -išem, *pf./impf.* – napasti/napadati
kmet, -a, *m.* – sudija
kmetovati, -ujem, *impf.* – presuđivati
knjiga, -e, *f.* – pismo
kolast, -a, -o – šaren
kolijer, -a, *m.* – okovratnik; ogrlica
komat, -a, *m.* – parče, komad
kondijer, -a, *m.* – krčag, pehar (za vino)
kopile, -eta, *n.* – vanbračno dijete; fig. loš čovjek
kraste velje – velike boginje
kuja, -e, *f.* – kučka, najčešće kao pejorativ za zlu ženu
kurtalisati, -išem, *pf.* – spasiti se, izbaviti se, osloboditi se

L

- lasno**, *pril.* – lako
latinin, -a, *m.* – katolik
lav, -a, *m.* – pošed, spahiluk

M

- mahana**, -e, *f.* – mana, falinka
meder, *rječ.* – dakle
meneviš, *nepromj. pridj.* – modroljubičast

meteriz, -a, *m.* – rov, šanac

mezil, -a, *m.* – tatarska pošta u Osmanskoj carevini; tatarski konj za prenošenje pošte; poštar

mukadem, -a, *m.* – muški pojas bolje vrste od posebne tkanine s Istoka (a ponekad služi i kao naziv za samu tkaninu)

N

nadžak, -a, *m.* – dio starinske bojne opreme; šekirica na dugu držalu

nakrpati, -am, *impf.* – natucati, govoriti kojekako

namrditi, -im, *pf.* – namrštititi

nazorice, *pril.* – na silu

O

obraniti, -im, *pf.* – raniti

odrpaviti, -im, *pf.* – ograbjeti, ohrapaviti

ordija, -e, *f.* – vojska, armija u Osmanskoj carevini

osobnica, -e, *f.* – ženska osoba koja uživa osobitu ljubav i pažnju nečiju

P

pandur, -a, *m.* – vojnik na austrijsko-osmanskoj granici; čuvar reda

pašenog, -a, *m.* – muž ženine sestre

pendžer, -a, *m.* – prozor

peškeš, -a, *m.* – dar, poklon

pinjal, -a, *m.* – dvošekli nož; kama

poharčiti, -im, *pf.* – potrošiti

poklopnica, -e, *f.* – poklopac

pola, -e, *f.* – polovina

pošta, -e, *f.* – počast
poturati, -am, *impf.* – odbacivati, zapostavljati
prah, -a, *m.* – barut
prebroditi, -im, *pf.* – prijeći preko vode
prizirati, -em, *impf.* – pričinjačiti, prividati
proću, *prijed.* – naspram, prema
prohesapiti, -im, *pf.* – proračunati, porazmisliti
puce, -eta, *n.* – dugme
pula, -e, *f.* – puca, dugme
punac, -nca, *m.* – tast
punica, -e, *f.* – tašta

R

rahat, *nepromj. pridj.* – zadovoljan; spokojan
raskariti, -im, *pf.* – rastužiti, ražalostiti
rat, -a, *m.* – konjska oprema
razdertiti, -im, *pf.* – rastužiti, snužđiti
ruga, -e, *f.* – sprdnja
ruho, -a, *m.* – odjeća, garderoba

S

sagučiti, -im, *pf.* – zgučiti, stisnuti; fig. uštedeti
saija, -e, *f.* – glasnik, knjigonoša
sajalija, -e, *f.* – deblja čoha
samoran, -a, -o – koji nema nikoga da se o njemu brine
saruk, -a, *m.* – zavoj oko kape, čalma
seir, -a, *m.* – slavlje, radost, naslađivanje
seiz, -a, *m.* – konjušar
selam, -a, *m.* – pozdrav
silembet, -a, *m.* – kaiš preko prsa osedlana konja, konjski naprsnik
skerlet, -a, *m.* – crvena čoha; crvena boja

sokak, -a, *m.* – uličica, put
srbīn, -a, *m.* – pravoslavac
srčali, *nepromj. pridj.* – staklen
srtaošćina, -e, *f.* – srijetanje, susret
sto, -la, *m.* – stolica
stolak, -lka, *m.* – stolica
svjerovati, -ujem, *pf.* – održati riječ

Š

šemešljika, -e, *f.* – vrsta biljke
šestoper, -a, *m.* – buzdovan sa šest pera (zubaca)
šićar, -a, *m.* – dobit
šura, -e, *f.* – ženin brat
šurkulija, -e, *f.* – šala
šurnjaja, -e, *f.* – *šurina* žena

Š

šetovati, -ujem, *impf.* – savjetovati

T

talambas, -a, *m.* – vrsta bubnja s razapetom jarećom kožom s
jedne strane
tatar, -a, *m.* – konjanik glasonoša
tefter, -a, *m.* – bilježnica, računska knjiga
telal, -a, *m.* – glasnik
tevećeli, *pril.* – naprazno, besplatno, besciljno
ćimar, -a, *m.* – feudalni pošed, spahiluk; seoski pošed
tug, -a, *m.* – znak pašinskoga dostojanstva: ćelenka od šarenih
konjskih dlaka
turćin, -a, *m.* – musliman
turiti, -im, *pf.* – staviti, metnuti

U**urediti**, -im, *pf.* – dogovoriti, srediti**urmetin**, -a, *m.* – kukuruz**urok**, -a, *m.* – zla kob**ustovati**, -am, *pf.* – ugovoriti, dogovoriti**uzaptiti**, -im, *pf.* – uhvatiti; osvojiti; zarobiti; dovesti u red**V****većil**, -a, *m.* – punomoćnik, zastupnik**vidanje**, -a, *n.* – liječenje**vidati**, -am, *impf.* – liječiti**vlah**, -a, *m.* – pejor. pravoslavac**Z****zabušiti**, -im, *pf.* – snaći, zaokupiti**začamati**, -am, *pf.* – zatrajati**zahod**, -a, *m.* – zalazak**zatomiti**, -im, *pf.* – skriti, zatajiti**zazor**, -a, *m.* – stid**zeman**, -a, *m.* – vrijeme, doba**zijamet**, -a, *m.* – veliki spahiluk (veći od *timara*)**zlatali**, *nepromj. pridj.* – zlatan**zobnica**, -e, *f.* – torba za zob

SADRŽAJ

PREDGOVOR	7
BIOGRAFIJA STARCA MILIJE (N. Kilibarda)	11
PJESME	13
ŽENIDBA MAKSIMA CRNOJEVIĆA	15
STRAHINIĆ BAN	51
SESTRA LEKE KAPETANA.....	75
GAVRAN HARAMBAŠA I LIMO	93
ŽENIDBA MILIĆA BARJAKTARA	105
OBJAŠNJENJA UZ PJESME (N. Kilibarda)	115
Ženidba Maksima Crnojevića	117
Strahinić Ban	125
Sestra Leke kapetana.....	131
Gavran harambaša i Limo	135
Ženidba Milića barjaktara	139
RJEČNIK MANJE POZNATIH RIJEČI (A. Čirgić)	145

Starac Milija
PJESME

Izdavač
Institut za crnogorski jezik i književnost – Podgorica

Za izdavača
Adnan Čirgić

Grafičko oblikovanje
Suzana Pajović-Živković

Lektura i korektura
Sanja Orlandić

Štampa
Grafo Bale – Podgorica

Tiraž
500

CIP – Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-579-17-3
COBISS.CG-ID 19842320